

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TASAVVUFA DAİR BİR ESER: FÛTÛH-NÂME A WORK ON THE SUFISM: FÛTÛH-NÂME

Ferudun Hakan ÖZKAN*

Öz

Tasavvuf anlayışının tarikatlerde öğretilmesi ve geniş halk toplulukları tarafından benimsenmesi için birçok öğretici eser kaleme alınmıştır. Bu yazıda konu edinilen *Fütûh-nâme* de böyle bir eserdir. Eserin müellifi ve telif tarihi belli değildir. *Fütûh-nâme* klasik eser tertibinde olduğu üzere besmele, hamdele, salvele, medh-i çehâr-yâr, devlet büyüğüne dua, sebab-i telif ve eserin asıl konusu şeklinde tertib edilmiştir. Asıl kısım kırk makamın anlatıldığı kırk bölümden oluşur. Eserde tasavvufun esasları denebilecek "tevbe, inâbe, teslim, ilm, hilm, edeb, tevâzu, irâde, tevekkül, mücâhede, ibâdet, terk, şükr, sükût, sabır, zikir, muhâlefetü'n- nefis, muvâfakat, rızâ, himmet, sehâvet, zühd, verâ, takvâ, ihlâs, sıdk, havf, recâ, fenâ, bekâ, tecrid, tefrid, marifet, mahabbet, vahdet, kurbet, üns, hüzn ve'l-hatar, müşâhede, meclis" şeklinde sıralanmış kırk kavram çeşitli benzetmeler ve kıssalarla somutlaştırılarak tarikate giren dervişin anlayabileceği şekilde anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Fütûh-nâme*, Tasavvuf, Tarikat, Kırk Makam, Fütüvvet.

Abstract

Many didactic works had been created to teach Sufism in the order of dervishes and be adopted by large communities. *Fütûh-nâme*, the subject of the study, is such a work. The author and the copyright of the work is not clear. *Fütûh-nâme*, like in the classic scheme, was arranged in the order of the besmele, hamdele, salvele, praise for four calips, pray to stateman, the reason of being written and the main subject of the work. The main part consists of forty sections which describe forty tunes. In the work, the forty principles of sufism ranged in this order "repentance, penitance, delivery, science, mildness, breeding, humility, will-power, putting one's trust in God, fighting, worship, abandoning for the sake of love to God, thanksgiving, reticence, patience, mention, inner struggle, agreement, consent, endeavor, generosity, pious asceticism, pious, fear of God, pure sincerity of heart, sincerity, fear, desiring, nihilation, the annihilation of self by an eternal union with God, devoting himself to religious contemplation, asceticism of a sufi, spiritual knowledge, love, solitary, nearness to God, friendly, melancholy and danger, revelation, meeting" were explained with various metaphors and concreted with stories in a way that a new dervish can understand.

Keywords: *Fütûhnâme*, Sufism, Order of Dervishes, Forty State, Youth.

Giriş

İslâm mistisizmi, İslâm'ın ezoterik (bâtınî) yorumu, irfan geleneği gibi adlarla anılan tasavvuf, tüm İslâm tarihi boyunca geniş halk kitlelerinin İslâm'ı anlayıp benimsemeleri konusunda oldukça büyük ve derin bir etkiye sahip olmuştur. İslâm akâidinin Tanrı'nın varlığı, birliği gibi anlaşılması güç konularını, vahdet-i vücûd nazariyesiyle izah edip inananların gönlünde bir Tanrı sevgisi yeşerterek yine İslâm şeriatinin bütün bir hayatı kuşatan kurallar manzûmesinin içselleştirilmesi ve hayata geçirilmesi hususunda tasavvufun yadsınamaz bir rolü vardır. Meselâ, cevaplanması güç ontolojik sorulardan biri olan "Nereden geldik, nereye gidiyoruz? (mebde-mead)" sorusunu, bir sehl-i mümteni örneği olan "Hay'dan gelip Hû'ya gidiyoruz." sözüyle cevaplayan; Allâh'ın teklifi ve mahlûkâtın çokluğu (vahdet-kesret) meselesini "nar" metaforu ile açıklayan ve insanların zihin bulanıklığını gideren tasavvuf geleneğidir. Tasavvuf, Tanrı-evren-insan ilişkilerini vahdet-i vücûd (varlığın birliği) bağlamında izah etmiş ve bu tevhid anlayışı bütün bir sosyal hayatı, kültür ve edebiyatı kuşatarak tanzim etmiştir. Meselâ "Osmanlı mîmârisinde birleştirici ve bağlayıcı kubbe örtüsünün her tür yapıda kullanılmasını da, bir anlamda çeşitlilik içindeki birliğin yansımaları (kesrette vahdet), insanın her yerde yaşayabilmesinin sağlanma düşüncesi olarak görebiliriz (Ögel, 2005: 373)." "Tevhid akidesi edebî eserlere de, çoğunlukla bir vecd hâlinde yansımış ve bu vecd hâli, İslâm kültür havzasının ortak estetik kaidelerine uygun bir şekilde dile getirilmiştir. Kimi zaman da tasavvuf düşüncesi didaktik bir tarzda, ancak edebî formlarda kendine ifade alanı bulmuştur. Âşık Paşa'nın *Garîb-nâme*'si, Yûnus Emre'nin *Risâletü'n-Nushiyye*'si, Şemsüddin-i Sivâsî'nin *Gülşen-âbâd* ve *İbret-nümâ*'sı gibi birçok eserde tasavvuf düşüncesi ve nazariyesi, kimi zaman doğrudan kimi zaman da alegorik olarak anlatılmıştır. Bu cümleden olmak üzere, müellifi bilinmeyen *Fütûh-nâme* adlı bir eser bu yazının konusunu teşkil etmektedir.

Fütûh-nâme, Fütüvvet-nâme mi?

Fütûh-nâme, ilk olarak Nuran Altuner tarafından, bir bildiriye konu edilmiş (Altuner, 1999:23-37), daha sonra da Emine Yeniterzi bir yazısında Altuner'e atıfta bulunarak eser hakkında muhtasar bir bilgi

*Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

vermiştir(Yeniterzi, 2007:457). Altuner, bildirisine “Fütüvvetnâmeler, Ahîliğin esasları, ahlakî ve ticârî ilkelerini anlatan nizam-nâmelere verilen addır. Bu teşkilata girecek olan kimse öncelikle bu eserlerde belirtilen dinî-ahlakî emirlere uymak zorundadır.” tanımıyla başlayıp “Tanıtacağımız yazarı bilinmeyen ‘Fütûh-nâme’ adlı eser, doğrudan Fütüvvet-nâmelerle ilgili görünmemekle beraber eserde ‘ahî, birâder, er’ hitaplarının bulunması ve tasavvufî-ahlakî konulara yer vermesi, fütüvvetnâmelere yaklaştırmıştır. Süfî tarikatı gibi düşünülen Ahî teşkilâtı için yazılan fütüvvetnâmelerin tasavvufî-ahlakî kısmında yer alan öğütleri bu eserde de görebiliyoruz(Altuner,1999:23).” ve “...elimizdeki eserin, manzum bir ahlakî kurallar kitabı veya broşürü olarak, Ahî teşkilâtının eğitilmesi için yazılmış olduğunu düşünmekteyiz(Altuner, 1999:24).” ifâdeleriyle de eserle ilgili hükmünü vermiştir. Emine Yeniterzi de buna dayanarak eserin fütüvvet-nâme türünde olduğunu, zikretmiştir (Yeniterzi, 2007:457). Altuner, bildirisinin devamında, “Bu hitap şeklinin edebiyatımızda örnekleri çoktur.” diyerek Yunus Emre’nin:

Ben bende seyr iderken aceb sırra irdüm ahî
Bir siz dahı sizde görün dostu bende gördüm ahî
İy yaranlar iy kardaşlar görün beni nitdüm ahî
Ere irdüm eri buldum er eteğin dutdum ahî (Altuner, 1999:24)”

beyitlerini örnek olarak vermektedir.Aslında bu bir bakış açısını yansıtır: Altuner’in mehzaz olarak gösterdiği Torun, bu konuda:

“Anadolu’da Tasavvufî Türk Edebiyatı’nın kurucusu Yunus Emre ‘Fütüvvet-nâme’ türü içinde fütüvvetin temel ilkelerini ele alır...Yine Fütüvvet geleneğinde Şed merasiminde üstad’ın şakirde yaptığı nasihatlerden biri ‘Elün ile komaduğın götürme’ şeklindedir. Yunus Emre şu ifadesinde adeta bir merasimde üstad mertebesindedir:

Komaduğın aradan nesneyi götürmegil
Komaduğın götürmek bu dura yatlu pîşe

Hele hele:

İy yarenler iy kardeşler görün beni ni’tdüm ahî
Ere irdüm, eri buldum, er eteğin dutdum ahî
Canum bir gözsüz canıdı içi dolu sen ben idi
Dutdum miskinlik eteğin ben menzile yitdüm ahî
Anladum kendü halümi gözledüm toğrı yolumu
Dutdum ulular eteğin Hazret’e ben yitdüm ahî

sözleri ister istemez intisap merasiminde bey’at eden ve bu esnada yol kardeşinin eteğine yapışan bir talip tasavvuruna zorluyor(Torun, 1998: 436-437).”

demektedir. Bu durumda, Torun ve Altuner’e göre “ahî, birader, er” kelimelerinin geçtiği her eser fütüvvet-nâme, Yûnus Emre bir ahî teşkilâtı mensûbu, eserleri de birer fütüvvet-nâme olacaktır.

Aynı manzûmeleri bir başka araştırmacı ise “Yunus, ahî kavramını tamamen süfîyâne bir telakkiyle ele almaktadır. Ayrıca ahî redifli ikitane de manzume yazmıştır. Bu şiirlerde Yunus, Ahî’yi Allah’a talip ve muhib kişi (yaran) anlamında bir manâ yüklemektedir. Yunus, aşağıdaki manzûmede kendisini bir sâlik olarak tanıtmakta; ahîyi mürşid-i kâmile bey’at tavsiye etmektedir. Salık bir etek tutmadan önce, canının gözsüz bir can, içinin sen-ben (kesret) fikriyle dolu olduğunu, miskinlik eteği (fenâ yolu) ni tutarak nefisten kurtulduğunu söyler. Bütün bu hususlar, salikten –talib ahîye- birer öğüttür (Tatçı, 1997-I:556).” sözleriyle değerlendirmekte, yani ahîlik teşkilatıyla değil, tarikat âdab ve erkânıyla ilişkilendirmektedir.

Anlaşılabacağı üzere Yûnus, ahî kelimesini ale’l-ittlak “kardeş” ya da “tarikat kardeşlerinden bir kardeş” mânâlarında kullanmaktadır ki bu onu ahîlik teşkilatı mensûbu, eserini de fütüvvet-nâme yapmayacağı gibi, bu kelimelerin geçtiği *Fütûh-nâme*’yi de ahîlik teşkilâtı mensuplarını eğitmeye yönelik yazılmış bir fütüvvet-nâme yapmayacaktır. Ancak *Fütûh-nâme*’ye fütüvvet-nâme değildir, demek de mümkün gözükmemektedir. Konunun anlaşılması için fütüvvet kavramının ve fütüvvet-nâmenin tanımlarına bakmak da fayda vardır:

Aslında tasavvufî bir kavram olan ve Arapça “feta” (genç) kökünden türetilen fütüvvet, tasavvufun esaslarını konu alan ilk eserlerden Süleimî’nin *Kitabü’l-Fütüvve*’sinde “(Allâh’ın) emirlerine uyma, güzel ibâdet, her kötülüğü bırakma, zâhiren ve bâtinen, gizli ve açık ahlakın en güzeline sarılmandır (Süleimî,1977:24)”; yine tasavvuf klasiklerinden sayılan *Kuşeyrî Risâlesi*’nde “Fütüvvetin esâsı, insanın ebedî olarak (başkası için ve) başkasının işinde çalışmasıdır. Amr bin Osman Mekkî, 'Fütüvvet güzel ahlaktır.' der. Cüneyd’e fütüvvetin ne olduğu sorulmuş, o da, 'Fütüvvet fakirden nefret etmemek, zengine yaranmaya çalışmamaktır.' diye cevap vermiştir (Fakir ile zengini bir tutmak fütüvvettir.) (Kuşeyrî, 2014: 306-307).”; ve *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*’nde “Gençlik, yiğitlik, mertlik. Fedâkârlık, ferâğât, mertlik, adamlık, insanlık, bir kimsenin sırf insânî mülâhazalarla başkalarının hak ve menfaatini kendisinininkinden önde tutması; toplumun ve fertlerin kurtuluşu ve mutluluğu için kendini fedâ etmesi. Garazsız, ivazsız, yani herhangi bir karşılık ve ödül beklemeden başkalarına yardım ve iyilik etmek. Başkalarını kendinden daha önemli ve daha

saygıdeğer olarak görmek (Uludağ, 2001:140).” ifadeleriyle tanımlanmıştır. Bu tanımlar bize fütüvvetin, güzel ahlaklı, yardımsever, diğerkâm, fedâkâr, iyiliksever olmayı ön gördüğünü söylemektedir. Bir başka tanımda ise “Adamlık ve erlik mânasına gelen ‘mürüvvet’ kelimesiyle gençlik, yiğitlik ve cömertlik mânalarını ifade eden ‘fütüvvet’ kelimesi, esas itibarıyla tasavvufa dayanan, fakat aynı zamanda iktisâdî teşekkülleri de kavraması ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından ekonomik bir hüviyet de taşıyan ehl-i fütüvvet tarafından daha şümüllü mânalara alınmış bir terim olmuştur. Bunlarca mürüvvet, fütüvvetin esasıdır, fütüvvetse mürüvvetin sonudur. Bu bakımdan her mürüvvet ehli, fütüvvet sahibi değildir, fakat her fütüvvet ehli, mürüvvette en ileri dereceye varmıştır (Gölpınarlı,2011:17).” sözleriyle fütüvvetin Ahilik teşkilâyıyla ilişkili yönü vurgulanmaktadır. Fütüvvet-nâme ise “Fütüvveti konu alan veya fütüvvetin âdâb ve erkânı hakkında bilgi veren eserlerin ortak adı. İslâm dünyasında VIII. yüzyılda Irak ve İran’da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslekî teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kavramını konu edinen ve giderek bu teşekküllerin bir çeşit nizâm-nâmesi hüviyetine bürünen risâlelere genellikle fütüvvetnâme adı verilmektedir (Ocak,1996 :XIII/265).” şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat fütüvvet-nâme deyince tek tip eserlerden söz etmek de mümkün değildir; çünkü bu eserlerin muhteviyâtı zaman içinde farklılaşmış ve üç tip fütüvvet-nâme ortaya çıkmıştır:

“1. Sûfî Fütüvvetnâmeleri (IX-XIII. yüzyıllar). Tasavvuf tarihinin kendi geleneğine bakılacak olursa IX. yüzyıldan itibaren Ahmed b. Hadraveyh, Hâris el-Muhâsibî, Cüneyd-i Bağdâdî gibi bazı büyük sûfîler fütüvvetten tasavvufla eş anlamlı bir kavram olarak söz ediyorlardı. Bununla beraber bu kavramın geniş bir biçimde ancak X. yüzyılın sonlarına doğru yorumlanmaya başlaması sebebiyle, tasavvuf kaynaklarında fütüvvete ayrılan bölümler veya risâleler ancak bu yüzyıldan sonra görülmeye başlanmıştır. Bu risâlelerde anlatılan fütüvvetin tasavvuf kavramından hemen hemen hiçbir farkı yoktur. Bu mutasavvıflar, bazan yanına eklenen “mürüvvet” (mürûe) kelimesiyle birlikte kullandıkları fütüvvet kavramıyla tasavvufu tarif etmişler, onun çeşitli anlamlarını açıklamaya çalışmışlardır.

2. Fütüvvet Teşkilâtına Ait Fütüvvetnâmeler (XIII-XIV. yüzyıllar). Bu anlamdaki ilk fütüvvetnâme, Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînilâh’ın, Abbâsî hilâfetinin iyice zayıflayan merkezî otoritesini güçlendirmek amacıyla fütüvvet kurumunu kendi kontrolü altına almaya teşebbüs etmesi sonucunda danışmanı ünlü mutasavvıf Şehâbeddin es-Sühreverdî’ye (ö. 632/1234) yazdırdığı Risâletü’l-fütüvve’dir. Sühreverdî böylece, fütüvvetnâmelerin tarihinde artık bilinen hüviyetiyle bir kurum olarak fütüvvet teşkilâtının nizâm-nâmeleri niteliğini taşıyan fütüvvetnâme türünü başlatmıştır.

3. Ahî Loncaları Fütüvvetnâmeleri (XIII-XVI. yüzyıllar). XIII. yüzyılda Anadolu’da Ahilik teşkilâtının gelişme göstermesiyle birlikte Ahî fütüvvetnâmeleri ortaya çıktı. Ahilik kurumu çerçevesinde Anadolu’da kaleme alınan bazı Türkçe fütüvvetnâmeler de vardır. Bilindiği kadarıyla bunların ilki, Yahyâ b. Halîl b. Çoban el-Burgazî’nin tahminen XIII. yüzyılda yazdığı Fütüvvetnâme’dir (Ocak, 1996:XIII/265).”

Fütûh-nâme’nin muhtevâsına bu bilgiler ışığında bakıldığında, eserin, Altuner’in iddia ettiği gibi Ahilik teşkilâtının nizam-nâmesi hükmünde bir fütüvvet-nâme ya da “manzum bir ahlakî kurallar kitabı veya broşürü” olmadığı anlaşılacaktır. *Fütûh-nâme*, tevbe, inâbe, teslîm, ilm, hilm, edeb, tevâzu, irâde, tevekkül, mücâhede, ibâdet, terk, şükr, sükût, sabır, zikr, muhâlefetü’n-nefs, muvâfakat, rızâ, himmet, sehâvet, zühd, verâ, takvâ, ihlâs, sıdk, havf, recâ, fenâ, bekâ, tecrîd, tefrîd, marifet, mahabbet, vahdet, kurbet, üns, hüzn ve’l-hatar, müşâhede, meclis gibi kırk tane tasavvufî kavramı içerdiği için, eğer fütüvvet-nâme denilecekse, yukarıdaki tasnife göre 1. sıradaki “sûfî fütüvvet-nâmeleri” grubuna dâhil edilebilir.

Fütûh-nâme’nin Müellifi ve Telif Tarihi

Fütûh-nâme’nin elimizde bulunan - şimdilik- tek yazma nüshasında müellif ya da müstensih ismine rastlanmadığı gibi telif ya da istinsah tarihi de söz konusu değildir. Yeniterzi, eseri XVI. veya XVII. yüzyıla tarihlemektedir (Yeniterzi, 2007:457). Eserin, “Der-Du ‘a-yı Pâ[d]şâ Hâzretleri” ser-levhalı kısmında yer alan

Selîmânî Süleymânî ‘adâlet

Musahhar emrüne mülk [ü] vilâyet

beytindeki “Selîmânî Süleymânî” ibârelerinden hareketle Kânûnî Sultan Süleymân ya da oğlu Sultan II. Selim dönemlerinden birinde telif edilmiş olabileceği tahmin edilebilir ki bu da XVI.yüzyıla tekâbül etmektedir.

Fütûh-nâme’nin Edebî Yönü

Eserde Eski Anadolu Türkçesinin izlerini hem kelime hem de ek bakımından oldukça yoğun bir şekilde görmek mümkündür.

Tekil I. şahıs eki -ven:

Didi isterven ammâ gör[e]mezven

Dilegüm çok birine iremezven

Gelecek zaman eki -ısar:

Binā itdüm yine taqvā evini
Giren bu eve çıkı**ı**sar sevini

Zarf-fiil eki -üben:

Bile anı bu 'ālemde yakīni
Bıçağdan fark id**ü**ben bile kıını

Şu örnekte, Türkçe bir kelime -dan çıkma durumu yerine Farsçada aynı anlamı taşıyan "ez" ön eki kullanılmıştır:

Cemāddur bu sen ādemsün qarındaş
Sen a'lemsün Hāk'ı bilmekte **ez** taş

Bugün için arkaik sayılabilecek kelimeler de kullanılmıştır:

"Tuzak" mânâsındaki "bâğ badrık" kelimesi:

Ƙulağı ider şağır imsāk aḥī
Ƙor elinden **bâğı badrığı** saḥī

"Ön" mânâsındaki "iley" kelimesi:

Bakup gördi **ileyinde** imāmuñ
Tuş oldu gözine ol dem Cehāmuñ

"Buruşturmak" mânâsındaki "dürmek" kelimesi:

Şalıvirdi anı kesmedi başın
Dürüp gül yüzünü çatmadı kaşın

"Ziyafet vermek, yedirip içirmek" mânâsındaki "toylamak" kelimesi

Nihāyet bendeye pend eylediler
Ma'ārif ḥ'ānı ile **toyladılar**

"Arapça, incelikleri olan bir dil... 'Nazm' kelimesini bulan bir millet, 'şiiir' diye bir başka kelimeye ihtiyaç duymayabilirdi; lâkin, önemli ve gerekli bir ayrımı fark etmiş olsalar gerek. Nazım, vezin ve kafiye nizâmına sokulmuş sözdür; güzel olması gerekmez. Tarih, felsefe, lûgat gibi estetik tarafı olmayan konularda da manzum eser verilebilir (Özgül,2003:59)." fehvâsınca gelenekte, âhenkli olması sebebiyle kolay akılda tutulabilir ve ezberlenebilir olduğundan birçok eser manzûm olarak kaleme alınmıştır. *Fütûh-nâme* de bu cümleden olmak üzere nazım tekniğine uygun 560 beyitten oluşmuştur.¹ Aruzun *mefâ'ilünmefâ'ilün fa'ülün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezinleri, Türk edebiyatında kısa oluşları ve belki de millî vezin olan hece vezninin 11'li hece âhengini çağrıştırmaları sebebiyle özellikle tahkiyeye dayalı uzun eserler olan mesnevîlerde çokça kullanılmıştır.² *Fütûh-nâme*'de de bu iki vezin münâvebeli olarak kullanılmıştır: 1.-14. beyitler arası (tevhid) *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*, 15.-23. beyitler arası (na't) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 24.-237. beyitler arası (dört halife na'tı, devrin devlet büyüğüne dua, mukaddeme, 1.-11.makam) *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*, 238.-247. beyitler arası (12. makam) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 248.-259. beyitler arası (13. makam) *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*, 260.-269. beyitler arası (14. makam) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* 270. -330. beyitler arası (15.-19. makam) *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*, 331.-338. beyitler arası (20.makamın yarısına kadar) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 339-560. beyitler arası (20. makamın yarısından 40. makamın sonuna kadar) *mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün*. Başlangıçta konu değişimi ile eşgüdümlü olarak vezin değişmekte ise de ikinci değişimden itibaren bu ittîrad bozulmakta, sekizinci değişimden sonra da neredeyse eserin kalan üçte ikisine yakın kısmı aynı vezinle devam etmektedir.

Fars edebiyatında her mesnevîde eser boyunca tek vezin kullanılması âdeti bir kural hâline gelmişken (Çiçekler, 2004: 320) bu durumun istisnası olarak "Emir Hüsrev-i Dihlevî, dokuz bölüm/sipih'r'den oluşan *Nuh Sipih'r*'de her sipih'r'i farklı bir aruz kalıbıyla kaleme almıştır (Fesâî, 1372:464-68'den nakleden Kartal, 2013: 92)." Türk edebiyatında da, "mesnevîlerde genellikle baştan sona aynı aruz kalıbı kullanılmıştır; ancak mesnevîlerin bazı bölümlerinde veya çeşitli konuların işlendiği birtakım kısımlarında yeknesaklığı kırmak için ayrı kalıpların kullanıldığına şahit olunmaktadır...özellikle eski mevlidler ve halk için yazılmış diğer dîni, ahlâkî ve tasavvufî mesnevîlerde, genellikle birden fazla aruz kalıbının kullanıldığı dikkat çekmektedir (Kartal, 2013: 91)." Anlaşılan o ki, *Fütûh-nâme* müellifi de eserde yeknesaklığı izâle etmek için sık sık vezin değişikliği yoluna başvurmuştur. Yer yer imâle, med, vasl, zihaf gibi aruz uygulamalarının rastlandığı eserini bazı beyitlerinde fazla heceden dolayı vezin sorunu ortaya çıkmış ve aşağıda koyu harflerle yazıldığı gibi vezin gereği vasl yapılarak hece birleştirilmiştir:

Baňa **gösterdi_irenler** bu arâyı
Yetişdüm uşda arayı arayı
Enāniyyet olur bunda inābet
Hilāfet tahtı **üzre_iderniyābet**

¹Yeniterzi yaklaşık 650 beyit olduğunu söylüyor (Yeniterzi, 2007:457).

²Türk edebiyatında yazılmış tüm mesnevîlerden 248 mesnevîde kullanılan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün %36,40 oranlı birinci; 195 mesnevîde kullanılan mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün ise %28,63 oranıyla ikinci sırada en çok kullanılan vezindir (Kartal, 2013: 90).

Sālim olmasa cenāhı bāzinūñ
Nice_irer ucına bunca yazınuñ
Siyāh reng ihtiyār itdi mürekkeb
Maḥabbet **tonuyla_oldı** mühezzeb

Gerekdür **sen de_olasın** ferd-i vāhid
Ṭarīkatde ḥaḥun ey merd-i zāhid

Aruzla Türkçenin tam barışmadığı bir döneme ait olduğu fikrini uyandıran eserde sık sık imâlelere rastlanmaktadır:

Gel ey tālib talib ḥamd baḥrine sen
Mukayyed olma keşret nehrine sen
Ṭaleb kıl baḥr-i tevḥid incüsünü
Mücerred kıl şadefden incüsünü
Bu deryādan çıkar bir şeb-çerāğı
Şebî rüşen kılā gün gıbi ağı

Yer yer de bir aruz kusuru olarak zihaf görülmektedir:

Bu şartile ola deryāda ḡavvāş
Bu baḥruñ baḥrîsi olmadı ḥarrāş
Terk-i cān it Türkî maḥbûb yolına
Terk-i cān eylese cānān yolına

Sonunda şeddeli bir ünsüz bulunan kelimenin bu şeddeli ünsüzünü tek ünsüz okunması olan kasr (tahfif) a da tesadüf edilmektedir:

Dimekdür saña şabr ile kıl im'ān
Ḥak'uñ emrinde kılma 'ac-z-i iz'ān

Manzûm bir eserde âhengi temin eden unsurlardan biri olarak kâfiye *Fütûh-nâme'* de her türüyle görülmektedir.

Sadece revî harfinin benzeşmesine dayalı kâfiye-i mücerrede:

Ki ya 'nî maḥv ola varlığı anuñ
Ki şadrında cihān yarlığı anuñ

Revî harfinden önceki uzun ünlülerin benzeşmesine dayalı kâfiye-i mürdefe:

Ġanî eyle gel imdi her faḳîri
Ne kıtmîri ola ne ḥod naḳîri
Nedür ḥikmet didiler ey ḥaridār
Var-iken fırsat anı kılmaduñ zār

Revîden önce gelen dahilden önceki uzun ünlü olan tesisin benzeştiği kâfiye-i müessesese:

İlāhî ben kuluñı ṭāhir eyle
Derūından ma'ārif zāhir eyle
Gerekdür beñzeye Dāvūd'a sālik
İnābet 'ālemine ola mālik

Revî harfiyle birlikte revîden önceki ünsüz harf olan kaydın benzeşmesine dayalı kâfiye-i mukayyede:

Daḥı yāḳût-ı cevher la'l-i rengin
Ayrı temyîz idüp kışrile sengin

Birden çok revî harfinin bulunduğu iltizâm:

Beḳā-yı zāta ḥaşr olup beḳāsı
Ġidā ol 'āşıka Ḥaḳḳ'uñ liḳāsı
Veliler didiler ismini vāfi
Zulümden 'ālemi kıldıkda şāfi

Birbiriyle kâfiyeli birden çok kelimenin bulunduğu zü'l-kavâfi:

Gel ey tālib güzer kıl ikilikden
Ya ḥod şîr ol ḥazer kıl dilkülükden

Aslında bir söz sanatı olan cinâsın, daha çok iki kelimededen oluşan cinâs-ı mürekkeb örnekleri görülmektedir:

Dinildi anı şaklasın **Yaradan**
Ġam-ı dünyā vü cismānîyaradan
Nefes aldı nefisinden **nesimüñ**
Ġamın çekmedi dünyānuñ **ne simüñ**
İlāhîbizi kem kılma **zubâbdan**
Luḡâtda iştiḳâkı **zebb-i âbdan**

Bir harfi eksik ya da değişik olarak yapılan cinâs-ı nâkıs:

Tevekkülden alup küt-ile **zâdı**

Ferāmūş eyle bu fānīzevādı
Ayağında terk olursa ‘ayb’ ola
Menzile irmesi anuñ ğayb’ ola

Hem revî harfi hem de vezni aynı olan Arapça kelimelerle yapılan tarsî:

‘İlim oldur bilesin Hakk’ı **taḥkîk**
Bu sırda ğāmız olan şey’i **tedkîk**
Tutup burnın birisi itdi **taḫbîḥ**
Hem idüp ḳubḥını izhâr-ı **teşrîḥ**
Gerekdür sâlike her dem **tevekkül**
Tevekkülünden ola dâyim **teveessül**
Saña da ḥâşıl ola bu **fevâiid**
Yimek içmek ola ḥonın **mevâiid**

Bunların yanısıra eserde zaman zaman kâfiye kusurlarına da rastlanmaktadır. Meselâ ikfâ olarak adlandırılan, revînin aynı cinsten iki harf olması gerekirken birbirine yakın iki harfin revî olarak kullanıldığı kâfiye kusuru söz konusudur:

Edeb nefsi arıtmaḳdur ḥubuşdan
Edeb gelmez bil anı ḥâr u ḥasdan
Beyân eyle tarîkuñ ‘uḳdesini
‘Ayân eyle ḥurûfiñ noḳtasını
Bil imdi tevbe evvel şart’ olındı
Çü şart olmasa meşrût’ **ḥard** olındı

Şu beyitte ise aslında “çaşt” olan kelimenin son harfi, muhtemelen, telaffuzdaki yumuşamaya bağlı olarak “d” yazılmış ve birinci mısranın son kelimesi olan “kişt” ile kâfiyelendirilerek bir kâfiye kusuru teşkil edilmiştir:

Şaḳındı şaḳladı zer’ ile **kiştin**
Ki zâyî’ itmedi şubḥile **çaştın**

Revînin harekesinin farklı olması da bir kâfiye kusurudur:

Ân sipehsâlâr u ân sulṫân-ı ḳul
Bizi ol ḳıldı yüce Sübhâna ḳul

Revîden önceki ünsüz olan kaydın, aynı cinsten iki harf olması gerekirken yakın iki harfin kullanılması uyûb-ı kâfiyedendir:

Gel ey ṫâlib ṫalıb ḥamd baḥrine sen
Muḳayyed olma keşret nehrine sen

Aynı şekilde, revîden önceki birbirine benzeştirilen ünlülerden birinin harf diğzerinin hareke olması da bir kâfiye kusuru sayılmaktadır:

Du’â ḳıldı velîler dindi âmîn
Ḥalelden şaḳlasun Ḥaḳ’ırz-ı nāmın

Fütûḥ-nâme her ne kadar estetik bir haz uyandırma amacından ziyâde öğretici bir amaca yönelik olsa da eser, lafız ve mânâ sanatlarından hâlî değildir. Bu cümleden olmak üzere, tasavvufî mefhumların sâlike îzâh edildiğî eserde, îzâhın muhatapta müessir olması için mücerred mefhumların teşbîḥ, teşhîs ve istiâre vasıtasıyla somutlaştırıldığı birçok örnek görmek mümkündür:

Gel ey ṫâlib ṫalıb ḥamd baḥrine sen
Muḳayyed olma keşret nehrine sen

beytinde teşbîḥ-i belîğ yoluyla mücerred hamd mefhûmu, müşahhas bahre; kezâlik ikinci mısradaki kesret de nehre teşbîḥ edilmiştir. Aynı durum aşağıdaki beyitlerde koyu yazılmış kelimeler arasında da görülmektedir:

ṫaleb ḳıl **baḥr-i tevḥîd** incüsünü
Mücerred ḳıl şadefden incüsünü
Ḥased murğın uçırmadı oradan
Geçürmedi behâyim ol yöreden
Ḳüsûfa şaldı rūḥı **ğam buludı**
Ziyâsı şems-i ibhâdan(?) bol idi
Bil imdi rūḥa yük oldu bu hestî
Hevâ murğına yüklenir mi destî

Bu tür teşbîḥ-i belîğ örneklerini çoğaltmak mümkündür: ummân-ı hayâ, maârif hânı, maârif nakdi, inâbet tohmı, hidâyet âfitâbı, irfân câmesi, feyz yağmuru, sabır bâdı, sabır tohmı, maârif şemsi, rızâ bâğı, sıdk u himâyet per ü bâli, takvâ evi, mahabbet bahri, sıdk bahçesi, bekâ bâbı, sıdk tiryâkı, arzû kabâsı, vuslat libâsı, kalb evi. Eserde bu benzetmelerin yanı sıra;

Hz. Peygamber, marifet bostanının tûtisine benzetilerek açık istiâre,

ṫüṫi-i büstân-serây-ı ma’rifet
Ḡulğulinden fehm olunan mağfîret

Hız. Peygamber'in zehirli suyu içtiği hâlde zehirlenmediği hatırlatılarak telmih,
Cür'a-nüş-1 şâf-1 erselnâk-dem
İtmedi te' şîr aña **ıçdükde sem**

Necm sûresi'nden

Ân resûlu'llâh-ı **mâ zâga'l-başar**
İki sâ'atde dü kevneyni başar

ve İnsan sûresi'nden alıntı yapılarak iktibas,

Zihî derd ü zihî dermân zihî kâm
Seķâhüm rabbühüm câmı ola câm

Zıt mefhumlar bir arada kullanılarak tezat,

Nazar kıll cem'ine emrini anuñ
Bula tâ **vaħdeti keşretde** cânuñ
Yalam gerçege döndür gel imdi
Bu fânide **çok ağla az gül** imdi
Fenâ-y-ıla beķâyı añlasa ol
Nedür Hakk'ın kelâmın dînlese ol
Vire kendüyi **ala** dost rızâsın
Fenâya vire bu varlık kazâsın
Bulara zıddile kıll sen 'ilâcı
Baħîl olma **saħî** ol toyur acı

Atasözü ve deyimlere yer verilerek irsâl-i mesel,

Olur her bir inişün bir yoķuşı
İnişine göre yine çıkışı
Çatal kazık yire geçmez didiler
Diyenler bumı şekerler yidiler
Koruķ helvâ olur şabr-ile ey cân
Te'enniyle irişür Hakk'a insân
Şalıvirdi anı kesmedi başın
Dürüp gül yüzini çatmadı kaşın

Birbiriyle ilgili unsurlar iki mısırada belirli bir düzende sıralanarak leff ü neşr sanatları yapılarak anlatıma canlılık ve estetik bir boyut da kazandırılmıştır:

Müzeyyen ola **nesrîn-ile lâle**
Boyaya yir yüzün **zerd-ile ala**

Fütûh-nâme'nin Tertibi ve Muhtevâsı

Fütûh-nâme klasik eser tertibinde olduğu üzere besmele, hamdele, salvele, medh-i çehâr-yâr, devlet büyüğüne övgü/dua, sebep-i telif ve eserin asıl konusu şeklinde tertib edilmiştir. Asıl kısım kırk makâmın anlatıldığı kırk bölümden oluşur. Her makâmın başlangıcında konuyla ilgili bir ayet/hadis/kelâm-ı kibâr yer alır. Her makâmın son beytinde de müellifin, Allah'tan kendisini, sözünü ettiği makâma ulaştırmasını istediği duası vardır.

Besmeleden sonra son mısraı Türkçe, önceki beş mısraı Arapça olan ve hamdele olarak isimlendirilebilecek üç beyitle başlayan eserde daha sonra 11 beyitten oluşan bir tevhid manzûmesi yer alır; ancak bu manzûmede Allâh'ı birlemeden ziyâde, sâliki tevhid yoluna davet ve Hakk'a yakarış vardır. Devamında ise 9 beyitlik bir Hz. peygamber övgüsü yer alır. İlk beş beyti Farsça-Türkçe mülemma olarak kaleme alınan bu na'tta kalemin, Hz. Peygamber'i övme hususunda âciz kaldığı dile getirilmiştir. Akabinde 7'şer beyitlik medh-i çâr-yâr bölümü yer almaktadır: Hz. Ebû Bekir na'tının sonunda Hz. Ebû Bekir'in "Bu cesedler ya kuşların kafesi ya da binitlerin ahırındır." meâlindeki sözü vardır. Hz. Ömer'in medhinden sonra da "Maşherde Rab tarafından ilk selam verilen kişi (Hz. Ömer) dir" meâlindeki hadîs-i şerife yer verilmiştir. Hz. Osmân ve Hz. Alî na'tlarından sonra devrin padişahu övgüsüne yine 7 beyit ayrılır ve bu bölüm de Necm Sûresi'nin, "Allâh'ın emirlerini yerine getiren İbrâhîm" meâlindeki âyetiyle son bulur. Sebeb-i telifde 7 beyitle izâh edilir; erenler, müellifi maarif sofrasında yedirip içirdikten sonra bu fetihlerin açıklanması işini onun uhdesine verirler, böylece eser kaleme alınmaya başlanır.

"Der-Beyân-ı Muķaddemât-ı Erba'in" başlıklı bölümde asıl konuya girilir. Müellif, erenlerin izniyle marifet sırlarını ve tarikatın düğümelerini beyan edeceğini açıklar ve bunu Türkçeyle ve dilencilerin dilenme üslûbuyla yapacağını ifade eder. Tâlibe ikilikten geçmesi gerektiğini söylerken de "çatal kazık yere geçmez" deyimini kullanır. Nasıl çatal kazık yere batmazsa, ikilikle de yol alınmaz, neticeye varılmaz. Veliler makâmı kırk olarak belirlemişlerdir. Eser de bundan sonra kırk makâmın izâhı üzerinden devam edecektir. Sözü burasında makâm kavramının ne idüğüne bakmak gerekir: "Tasavvuf istilâhlarından makâm, kulun tekrar ede ede kazandığı ve vasıf hâline getirdiği âdap ve ahlaktr. Bu edep; bir çeşit tasarrufla, bir nevi arayış ve isteyişle sıkıntılara göğüs gererek elde edilir. Şu hâlde bir kimsenin makâmı, içinde bulunduğu (ve çalışarak ulaştığı) yerdir. Riyâzetle meşgûl olduğu şeydir (Kuşeyrî,2014:149)." Bu tarif esas alınacak olursa *Fütûh-*

nâme' de makâm başlığı altında sıralanan *tevbe, inâbe, teslim, ilm, hilm, edeb, tevâzu, irâde, tevekkül, mücâhede, ibâdet, terk, şükr, sükût, sabır, zikr, muhâlefetü'n- nefis, muvâfakat, rızâ, himmet, sehâvet, zühâd, verâ, takvâ, ihlâs, sâdk*, makam olarak değerlendirilebilecekken *havf, recâ, fenâ, bekâ, hüzn ve'l-hatar, müşâhede* kavramları, bu tarifteki gibi çalışarak, gayret göstererek elde edilebilecek mevkieler olmadığı için bunların, başka bir isimle isimlendirilmesi gerekmektedir ki bu da "hâl" kavramıdır. "Sûfilere göre hâl, kulun kasdı, celp etme teşebbüsü, kazanma isteği olmadan kalbe gelen neşe-hüzün, rahatlık-sıkıntı, şevk-dert, heybet-heyecân gibi mânâlardır. Şu hâlde hâller Allâh vergisidir, makâmlar ise çalışarak kazanılır. Hâller, Allâh Taâlâ'nın cömertlik ve lütfundan gelir. Makâmlar ise cehd ve gayret sarf etmekle hâsıl olur. Makâm sahibi makâmında temkîn sâhibidir. Hâl sahibi ise hâli içinde yükselme durumundadır (makâmda istikrâr vardır, hâl ise değişme vaziyetindedir.) (Kuşeyrî,2014:150).""Makâm" ve "hâl" arasındaki bu ince ayrımı Hücvirî şöylece izâh etmektedir: "...rızâ makâmın nihâyeti ve hâllerin bidâyetidir. Burası bir tarafı çalışma ve kazanma, öbür tarafı mahabbet ve mahabbetin galeyânı olan bir mahaldir. Bunun üstünde bir makâm yoktur. Mücâhedeler burada son bulur. Şu halde rızâ, bidâyeti kazanılan, nihâyeti ihsân edilen şey nevindedir. (Hücvirî,2014: 245)." Bu ayrıma rağmen kırk makâm sayılırken umûmiyetle *Fütûh-nâme'* de olduğu gibi hâl'ler de dâhil edilmekte ve bu kırk makâm sabit olmayıp eserden esere değişkenlik göstermektedir.

"Kırk Makâm", Türk tasavvuf edebiyatında umûmiyetle "dört kapı" ile birlikte anılır. "Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat"ın dört kapıyı teşkil ettiği sistematikte her bir kapıda on olmak üzere toplam kırk makâm zikredilerek tasavvuf esasları izâh edilir. Haddizâtında "dört kapı kırk makâm (ya da eşik)" tasavvuf yolu için alem olmuş bir ibâredir. Tasavvufî Türk edebiyatının ilk temsilcisi olan Hâce Ahmed-i Yesevî, *Fakr-nâme* adlı eserinde dört kapı kırk makâm'ı şöyle izâh eder: "Hz. Ali radiyallahü anhu rivayet kılurlar kim, dervişlik makamı kırk turur. Eğer bilip amel kılsa, dervişliği pâk turur ve eğer bilmese ve örgenmese, dervişlik makamı anga harâm turur ve câhil turur. Ol kırk makamın onu makam-ı şerî'atda turur ve onu makam-ı tarikatda turur ve onu makam-ı ma'rifetde turur ve onu makam-ı hakikatda turur (Tatçı, 1997-I:417)."

"Hünkâr" sıfatıyla marûf Hacı Bektâş-ı Velî de *Makâlât'*ında dört kapı kırk makâmı şöylece izâh eder: "Kul, Çalab Tanrı'ya kırk makamda irer, dost olur. Onu şerî'at içinde, onu tarikat içinde, onu ma'rifet içinde, onu hakikat içindedür (Hacı Bektâş-ı Velî, 2007: 68)." Hacı Bektâş-ı Velî'ye ittibâ eden Alevî-Bektâşî geleneğinin yazılı kaynaklarından *Erkân-nâme'* de dört kapı şöyle ele alınmaktadır: "İmdi şerî'atı tamam idüp andan tarikata kadem basa ve hem tarikat üzerine itikâdı sâf ola ve irâdeti kavî ola tâ rehber emrine beli deyüp tarikat erkânların yerine getüre ve edeb-i tarikat kendüde tamâm olmasa ol kimse ehl-i tarik olmaz. Öyle olsa ol kimse tarikatı marifete ulaşıduramaz. İmdi bir kimse tarikatı marifete yetürmese anun gibidür ki marifetsiz âdemın misli susuz yire benzer. Zîrâ susuz yirde ne nesne olur ne ot biter ve ne ağaç biter ve hem andan meyve zuhûra gelüp insan lezzet bulmaz. İmdi bir kimse dahı tarikatın marifete yetürmese ol o susuz yere benzer ki anda ne hayvân ne insân sâkin olur. Öyle olsa ol memleket harâb olur (Kaplan, 2007:169-170)."

Fütûh-nâme' de bu kırk makâm, sâlikin kemâle ermesi için talimî bir üslûpla anlatılır. Eserde, sözü edilen tasavvufî kavramların etraflı tarifleri verilediği için, bu kavramların tasavvufî literatürdeki karşılıkları verildikten sonra eserde nasıl ele alındıkları aşağıda gösterilmiştir.

İlk makâm "tevbe"dir; çünkü "tevbe, sâliklerin vuslata ermeleri için uğradıkları menzillerden ilk menzil, tâliplerin ulaştıkları makâmlardan birinci makâmıdır (Kuşeyrî, 2014:187)." *Fütûh-nâme*, bu öncelemeyi iki gerekçe ile açıklar: Birincisi aklî olandır, nasıl ki kurşuna altın karışınca birbirinden ayrılması için bir potada eritilmesi gerekirse tevbe de altın gibi olan insanı kurşun gibi olan günahlardan ayırmak için şarttır. Zaten tevbe "her türlü kötü halden, her türlü iyi hale dönmektir (Sülemi, 1981/23)." Naklî gerekçe ise fermân-ı İlâhî, yani bölüm başında zikredilen Kur'ân-ı Kerîm'in Nûr sûresinin "...Ey müminler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!" meâlindeki 31. âyetidir. "Allâh'ın men ettiği şeylerden Allâh Taâlâ'nın hoş ve güzel olan emirlerine dönmek anlamına gelen tevbenin üç makâmı vardır: Birincisi tevbe, ikincisi inâbe, üçüncüsü de evbedir. Tévbe, cezâ korkusudur; inâbe, sevap talep etmektir; evbe, emre itâattir. Tévbe, umûm müminlerin makâmıdır. İnâbe mukarreblerin ve evliyânın makâmıdır. Evbe, nebî ve resullerin makâmıdır. İmdi tevbe, kebâirden tâata dönüştür. İnâbe segâirden mahabbet hâline rucû etmektir. Evbe, neftsen Allâh Taâlâ'ya dönmektir. (Hücvirî,2014: 357)." Sâlik, tevbe ile kalbini sâfi kılmalıdır.*Fütûh-nâme'* de kalp bir arıya teşbih edilir, nasıl ki arı çiçekleri dolaşmadan petekte bal olmazsa onun gibi, esmâ-i hüsnâdan kulların tevbesini kabul edici anlamındaki "Tevvâb" ismi de gönülde zuhûr etmezse kalp arısının vücûda rûh balını getiremeyeceği söylenir.

İkinci makâm "inâbet"tir. İnâbet, tevbekâr olmak anlamına gelir (Seyyid, 2008:238); ancak tevbe insanın görünür günâhlarından, inâbe ise içindeki kusurlardan vazgeçip Allâh'a dönmesidir; inâbe, tevbenin ileri ve daha mükemmel bir derecesidir. İnâbe her türlü maddî ve mânevî engellerden yüz çevirip Allâh'a yönelmek, aynı zamanda el alma, bir şeyhe bağlanma (Uludağ, 2001:186) mânâlarını da hâvîdir. Bir başka görüşe göre de "inâbe, kulun Hakk'ın irâdesine uyarak Hakk ile olması, fânîye bağlanmadan şevk ile Allâh'a

koşmasıdır. Allâh'ın sevâb ve mükâfâtına bel bağlayarak O'na yönelmesidir. Tevbenin orta noktasıdır (Yılmaz H.K., 2010: 161).“ *Fütûh-nâme*'de inâbet makâmına Sâd sûresinin “...(Dâvûd...hemen Rabbine tövbe istiğfâr etti) eğilerek yere kapandı ve Allâh'a yöneldi” meâlindeki 24. âyetinden bir iktibasla berâ'at-i istihlâl yapılarak başlanır. İnâbe, Hz. Dâvûd üzerinden anlatılırken bir bostan metaforuna başvurulur ve Hz. Dâvûd örnek gösterilir:

Eküpdür hazret-i Dâvûd evvel
İnâbet tohumu bu yirde ekmel
Şuvarlı ekinini göz yaşıla
Yeşerdi bitdi döndü reng yeşile

beyitleriyle Hz. Dâvûd'un yere kapanarak çok ağladığına ve bunun neticesinde otların yeşerdiğine (Köksal, 2010: II/190) telmih edilir ve

Otuz yıl hem-nişin olmuştu ey dil
İnâbet hem nedâmet aña key bil

beytiyle de inâbet pişmanlık, dolayısıyla da tevbe ile ilişkilendirilir.

Üçüncü makâm "teslîm"dir. Kulun bütün hallerinde kendisini Allâh'a bırakması (Kâşânî, 2004:133) olarak tanımlanan teslîm makâmına bu makâmın nümûne-i imtisâli olan Hz. İsmâil zikredilerek başlanır. Hz. Peygamber'in bir hadisi ve Saffât sûresinin Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etmesini anlatan “(Nihâyet her ikisi de Allâh'ın emrine) boyun eğip (İbrâhim de onu boğazlamak için) yüz üstü yere yatırdı.” meâlindeki 103. âyeti iktibâs edilir. Sâlike İsmâil gibi teslîm olması öğütlenir. Çünkü “teslîm, sikâ ve tevekkül hâlidenden daha mükemmel bir hâldir; yakîn sahiplerinin hâlidir. Kayıtsız şartsız Hakk'ın fermânını benimsemektir. Teslîmin en güzel örneği Hz. İbrâhim ile Hz. İsmâil'dir; zirâ biri göz nûru evlâdını kurbân etmeyi, diğeri kurbân olmayı kabullenmişlerdi (Uludağ, 2001:354).”Zâten insânlar, ezelde “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” suâlîne “Evet, sen bizim Rabbinizsin.” cevabını vererek Hakk'a teslîm olmuşlardı.

“Müminin kurtuluşu ve dostu ilimdir.” hadîsiyle başlanan "ilm" makâmı için örnek şahsiyet Hz. Alî'dir,

‘İlim şehrine miftâh oldu rûhı
Şayılmazdı anuñ feth [ü] fütûhı

beytiyle “Ben ilmin şehriyim, Alî o şehrin kapısıdır.” hadîsine telmih edilir. Hâriciler, Hz. Alî'ye ilim mi iyidir yoksa ganimet malı mı, diye sorunca o da, kişiycennete gönderen Allah'tır, ilim seni kırk türlü beladan saklar, halbuki altın gümüş kişi üzerinde bir sahiplik, efendilik hükmü gösterir, der. Tasavvuf erbâbınca ilim, ya aklın veyâ keşfin eseridir (Seyyid, 2008:798). İlim, bilen için meydana gelen hakikattir. Bu hakikat buldukları hâl üzere mevcûda ve var olduğunda mâduma ilişir. İlm, bir ayn için ayn'ın ortaya çıkmasıdır; yani, bir hakikat adına bir hakikatin zuhûr etmesidir (Kâşânî,2004:397-98). *Fütûh-nâme* de ilmi,

‘İlim degül kâğıdları kurutmak
Medârisde çıkup cübbe şarartmak
‘İlim oldur bilesin Hakk'ı tahkîk
Bu sırda gâmız olan şey'i tedkîk

beyitlerinde olduğu gibi okuyup yazma olarak değil, tahkîk ve tedkîk yoluyla elde edilen ledün ilmi olarak ele alır.

Beşinci makâm olan "hilm" bahsine Hz. Peygamber'in “Hilm, müminin şerefi ve büyüklüğüdür.” meâlindeki hadîsiyle başlayan müellif, bu makâmı Hz. İbrâhim'i örnek gösterir. Bilindiği üzere Hz. İbrâhim'in sıfatı “halîlullâh” yani Allâh'ın dostu'dur. Allâh (CC) semâ ehline, yeryüzündeki yarattıklarım bana sizden daha evlâdır deyince meleklere birisi izin isteyerek yeryüzüne iner ve deve yağlayan Hz. İbrâhim'in yanına gider, ona fakir bir insan kılığında görünen melek, kendisinin fakir olduğunu, Allâh için kendisini zengin kılmasını ister, Hz. İbrâhim de dost (Allâh) adını hilmle anan bu misafire bütün varlığını ikrâm eder.

Hilm, bir suçluyu suçundan ötürü cezâlandırmaya kâdir iken cezâlandırmamaktır; Halîm olan Allâh günahkârları, tevbe etsinler diye, cezâlandırmakta acele etmez, kul da kendine ezâ edenlerden nefsi için intikâm almaz, nefesine gazabını yutturur, gazap ateşini hilm ile söndürür (Seyyid ,2008: 451). Hilm, yumuşak huylu olmak. Öfke ve hiddet zamanında gösterilen sükûnet, hiddet gerektiren halde sâkin ve serinkanlı olmak. Haksızlık yapana karşılık vermeyi ertelemek. Tahammüllü ve hazımlı olmak, öfkeyi yutmak, halkın ezâ ve cefâsına katlanmaktır. (Uludağ,2001:170). Hilm, literatürde böyle geçmekle birlikte *Fütûh-nâme*'de, Hz. İbrâhim'in cömertliği ve alçakgönüllüğü bağlamında ele alınmıştır. Filhakîka Hz. İbrâhim, yumuşak huylu ve yufka yürekli bir zâttır (Köksal, 2010: I/225); ancak metinde bu yönünün dikkate alınmadığı görülmektedir.

Kişiyi kötü hal ve hareketlerden vazgeçiren bir meleke (Uludağ 2001:116), sâlikin ifrat ve tefrit arasında orta bir yol tutmasıyla taşkınlık ve sıkıntıdan uzak kalması (Kâşânî, 2004: 46); bütün hayır ve iyi meziyetlerin toplamı (Kuşeyrî, 2014: 372) olarak tanımlanan edeb makâmı altıncı makâmıdır. *Fütûh-nâme* 'de edeb; İlahî bir tâc, Rabbânî bir nûr ve nefsi kötülüklerden arındırmak olarak dile getirilmektedir. Örnek

olarak da Hz. İsa'nın havâripleri ile gezerken rastladıkları köpek leşi karşısında havâriplerin burunlarını tutarak iğrenmeleri, Hz. İsa'nın ise ne güzel dişleri var diyerek onun güzel yönünü görmesi daha sonra da karşılıklarına çıkan domuz sürüsüne hiç zarar vermeden sürünün geçişine izin vermesinin sebebini sorduklarında bu yolun nevâlesinin aşınâ ya da yabancı hiç kimsenin, elinden incinmemesi olduğunu söylemesi verilir. Haddizâtında tasavvuf yolu cümle mahlûku bir ve hoş görme edebidir.

"Allâh tevâzu göstereni yükseltir, tekebbür edeni küçültür." hadîs-i şerîfiyle başlayan yedinci makâmın mevzûu "tevâzu"dur. Tevâzu, sözlüklerde "alçakgönüllülük; kulun, Hakk'ın tasarrufuna boyun eğmesi (Kâşânî, 2004:164); insanın nefsinin Hakk'ın huzurunda kulluk mevkiine koyması, halka karşı şefkatli olması, kibirli ve gururlu olmaması; Hak'tan hakkı, Hak için kabul etmek; Hak karşısında eğilmek, hakkı kabullenmek (Uludağ, 2001:356)" olarak tanımlanmaktadır. *Fütûh-nâme* 'de tevâzu için örnek gösterilen kişi Hz. Süleymân'dır. Süleymân'ın inişi nasıl sağlamsa yükselişi de ondan daha sağlamdır, tıpkı her inişin bir çıkışı ona göre de her çıkışın bir inişi olduğu gibi; o, karınca gibi mütevazıdır, abâ giyinip sarık sarar bu yüzden de onun tahtı yel üzerinde seyretmiştir. Alçakgönüllü olanı göğe, kibirli olanı ise zemine çekerler.

Sekizinci makâm "irâdet"tir. Irâde, bir şeyi isteme, arzulama, bir işi yapmaya niyet etme mânâlarını hâvidir. Tasavvufî mefhûm olarak da "... hayrı murâd etmeğe mahabbet derler ve hayrı ve şerri murâd etmeğe irâdet derler. Velâkin irâdet, mahabbetden e'ammıdır. Zîrâ her murâd olan mahbûb olmaz. Irâdet, murâd etmek demektir. Irâdet-i mürîd, teslimiyet demektir. Şeyhle mürîd, irâdeti bir gerektir; zîrâ şeyh, kendi irâdetini Allâh Teâlâ'nın irâdetine uydurmuştur, başka irâdeti yoktur. İmdi mürîd dahi irâdetini şeyhinin irâdetine uydursa, hemân Hakk'a uydurmuş olur...Zîrâ kendi irâdesi ile yürüyene tarikat eri demezler (Seyyid, 2008: 156)."Anlaşılacağı üzere mürîd, irâdesini şeyhine teslim etmiş kişidir, şeyh de murâdını murâd-ı İlâhiye uydurduğuna göre mürîd irâdesini ref etmiş, Hakk'ın murâdına rızâ göstermiş kişidir, dolayısıyla şeyhinin murâdı ile murâdı örtüşmeyen kişi tarikat eri olamaz. İşte bu yüzden "irâde, (tasavvuf ve) sülûk yolunda gidenlerin başlangıç hâlidir (Kuşeyrî, 2014: 283)." *Fütûh-nâme* 'de de irâde bu minvâl üzere açıklanmış,meşhûr mutasavvıflardan Hasanü'l-Harakânî'nin ağzından

Olur mı bendenün hergiz murâdı

Murâdu'llâh huzûrında irâdı

beytiyle kulun, murâd-ı İlâhiden gayrı murâdı/irâdesi olamayacağı vurgulanmıştır. "Bu anlamda tasavvufta irâde, irâdesizliktir; yani sâlik kendi irâdesini ortadan kaldırıp yerine Hakk'ın irâdesini koyar ve Allâh'ım sen ne istiyorsan, ben de onu istiyorum, isteğinden başka isteğim yoktur, der (Uludağ, 2001:189)."

Talâk sûresinin " Kim Allâh'a tevekkül ederse, O, kendisine yeter." meâlindeki üçüncüâyetiyle başlayan dokuzuncu makâmın mevzûu "tevekkül"dür. "Tevekkül, kalbin güçlük çekmeden Allâh'a itimâd etmesi, O'nun katında bulunan şeye güvenmesidir. İbnü'l-Arabî şöyle der: 'Tevekkül nefislerin yönelme alışkanlığında oldukları âleme konulmuş sebeplerin yoksunluğunda, sıkıntı çekmeden kalbin Allâh'a güvenmesidir; güçlük çekerse, tevekkül etmiş sayılmaz.' (El-Hakîm, 2005 610-20). " Bir konuda neticeye ulaşabilmek için yapılması gerekenler yapıldıktan sonra neticeyi Allâh'tan bekleme ve O'na güvenme anlamı taşıyan tevekkül konusunda *Fütûh-nâme* 'de içeriğe girmeden tevekkülün önemi ve gerekliliği vurgulanır: Hz.Peygamber, Mi'râc'da kâbe kavseyn makâmında iken ona Hakk'ın ilk kelâmı "Benim için tevekkülden daha faziletli bir şey yoktur." olmuştur.

Onuncu makâmda; nefsi, bedensel güçlülere ve her halükarda isteklere karşı koymaya zorlamak (Kâşânî, 2004: 484) mânâsına gelen "mücâhede" vardır. Bu makâmda da sözü edilen mefhûmun neliğinden ziyâde ne kadar önemli olduğundan söz edilir; nefsiyle mucâhede eden kişi Hakk'ı da müşâhede eder, o yüzden mucâhede önemlidir.

On birinci makâm "ibâdet" makâmıdır. İbâdet, Hakk'a kulluk etme, tapınma mânâlarını hâizdir. Sıradan insanlar ibâdeti cehennem azâbından kurtulup cennete girmek için yapar; ancak tasavvuf erbâbının ibâdeti Allâh aşkı içindir. *Fütûh-nâme* 'ye göre ibâdet ehli, yakîne ermiştir; yakîn ise "delille değil imân gücüyle apaçık olarak görme, saf kalple gaybı temâşâ, her türlü şüpheyi ortadan kaldırıp tasdik edilen gaybın hakikatine ermektir (Uludağ, 2001:386) ." Sâlik, ibâdet yoluyla üç yakîn mertebesine ulaşabilir ki onlar da şudur: "Hak Sübhânehû ve Teâlâ makâm-ı selâsenin marifet ve yakînini işâret buyurur ki 'Yâ Muhammed Rabbine ibâdet eyle, makâm-ı şeriatde hattâ sana ilme'l-yakîn hâsıl olunca. Ve bundan sonra ibâdet eyle, makâm-ı tarikatde kalbini pâk etmeklik ile hattâ ayne'l-yakîn görünce. Ve bundan sonra ibâdet eyle makâm-ı hakikatde rûhunu ve sırrını tathîr etmeklik ile hattâ hakka'l-yakîne vâsıl olunca'...Ve burada üç mertebe vardır ki ibâdet, ubûdiyyet ve ubûdetdir ki ilâhiyyet, ulûhiyyet ve ulûhet mukâbilidir ki biri mertebe-i ef'âle ve biri mertebe-i sîfâta ve biri mertebe-i zâta nâzırdır. (Seyyid, 2008: 775)." Yani, Hakk'ı, şeriat makâmındaki ibâdetle bilgi düzeyinde bilme, tarikat makâmındaki ibâdetle görerek bilme, hakikat makâmındaki ibâdetle de yaşayarak bilme hâsıl olur. *Fütûh-nâme* 'ye göre ibâdet gönül levhasından tozu toprağı giderir; zaten gönül Hakk'ın evidir, o yüzden gönülden Hakk'ın gayrı olan ne varsa ibâdet yoluyla temizlemek gerekir.

On ikinci makâmda "terk" söz konusu edilir. Terk, bir şeylerden vazgeçmek, yüz çevirmektir. Tasavvufta dört terk vardır: Terk-i dünyâ, dünyâyâ gönül vermemek; terk-i ukbâ cennet arzusu ve cehennem korkusuyla ibâdet etmemek; terk-i hestî, varlığı terk etmek; terk-i terk ise terk ettim demeyi de terk etmektir (Seyyid, 2008: 310-311). *Fütûh-nâme*, sâlike yeme-içme ve cimrilik gibi kendisini yoldan alıkoymak üzere terk etmesini öğütler.

On üçüncü makâmda "şükür" mefhûmu ele alınır. "Şükür, nimeti vereni övmek demektir. Bu övgüde kişi, üzerindeki nimetini bildiğini gösterecek şekilde O'nu över ve kalbi saygıyla dolu iken nimetlerin O'na ait ve kendisince değerli olduklarını itirâf eder (Kâşânî, 2004:315)." Bu makâmın başında Sebe sûresinin "Ey Dâvûd'un kavmi, şükredin benim kullarımdan şükredenler pek azdır." meâlindeki 13. âyeti verilir ve sâlike Dâvûd aleyhisselâm gibi çok şükretmesi gerektiği öğütlenir; çünkü şükür, kamıştan şeker çıkarır, kişinin yemeğini şeker eder.

On dördüncü makâmda "sükût" anlatılır. Hz. Peygamber, kim susarsa kurtulur, demiştir. Müellif sâlike beş şeyin gerekli olduğunu söyler: susma, açlık, yalnızlık, seherde zikir ve az uyuma. Anlaşılabileceği üzere bunlar tasavvuf yolunda nefis terbiyesi için ön görülen perhizlerdir.

On beşinci makâm "sabr"a ayrılmıştır. Makâmın başında "...Şüphe yok ki Allâh sabredenlerle beraberdir." meâlindeki Bakara sûresinin 153. ile Enfal sûresinin 46. âyetleri zikredilir. "Sabır, elem ve belâlara şikâyeti terk mânâsına gelir...Sabrı, nefse haz veren şeylerden uzaklaşmak şeklinde de tarif edebiliriz. Sabır makâmına ulaşmış bir kimse, musibetlerden müteessir olmaz.Çünkü kişi belâyâ sabretmekle, kazâyâ râzı olur. Sûfî, riyâzet ve mücâhede için sabrı bir düstûr olarak benimsemelidir (Eraydın, 2008: 165)." *Fütûh-nâme*'de de sâlike sabır öğütlenirken sabrın ma'ârif güneşi olduğu vurgulanır ve sabırla koruk helva olur atasözü hatırlatılarak Hakk'a sabırla ulaşılacağı söylenir.

On altıncı makâm "zikr" ele alınmıştır. Hakk'ı anmak, yâd etmek mânâsındaki zikir tasavvuf yolunun önemli esaslarından. "Zikir, Hakk Sübhânehu ve Taâlâ'ya giden yolda (riâyeti lüzumlu) kuvvetli bir esastır, hatta bu yolda temel şart zikirdir. Devamlı zikir müstesnâ, başka bir şekilde hiçbir kimse Allâh'a ulaşamaz (Kuşeyrî, 2014:301)." *Fütûh-nâme*'ye göre de zikir, kişiyi Hakk'a yükseltecek ve ulaştırarak bir Burak gibidir, Allâh'a giden yoldur, yani zikirsiz Hakk'a ulaşamaz.

On yedinci makâm "nefse muhâlefet"tir. "Nefse muhâlefet ibâdetin başıdır. Şeyhlere İslâm'ın ne olduğu sorulunca; nefsi muhâlefet kılıcıyla boğazlamaktır diye cevâp vermişlerdir (Kuşeyrî, 2014: 239)." *Fütûh-nâme*'dekişinin nefsinin heveslerine uymaması gerektiği, nefse muhâlefet etmeyeninin yerinin cehennem olacağı hatırlatılır.

On sekizinci makâm "muvâfakat" kavramına ayrılmıştır. Tasavvufî literatürde; Hakk'ın emrine aykırı bir davranış getirecek şeyleri terk etmek, muhâlefeti terk etmek, günâh olmayan işlerinde dostlara yardım etmek, sırrı, sırta zıd olan şeylerden temizlemek, Hakk'ın arzusu için kendi arzunu terk etmek; doğru yoldan gitmek, öğüt uyarınca hareket etmek (Sülemi, 1981: 32) şeklinde tanımlanan muvâfakat,*Fütûh-nâme*'de birbiriyle uyumlu olmak, birbirine muhâlefet etmemek manâlarına ele alınmıştır.

On dokuzuncu makâmda "rızâ" ele alınmıştır.Rızâ "Sızlanmama, yakınmama; hoşnut ve memnûn olma hâlidir.Rızâ iki türlüdür: Allâh'ın kulundan râzı olması ve kulların Allâh'tan râzı olmaları. Bu iki rızâ hâlini gerçekleştiren nefse nefsi-marziyye ve nefsi-râziyye denir. Rızâ hâlindeki veya makâmındaki kul 'kahrında hoş, lütfun da hoş' der ve Hakk'ın hiçbir tecellisinden şikâyetçi olmaz. (Uludağ, 2001:295)." *Fütûh-nâme*'de müellif, bu ilişkiyi "Rızâ ehlinden Allâh oldu râzî / Rızâ-yıla geçürse kış u yazı" mısralarıyla dile getirir; kul, kendi rızâsını Hak rızâsına fedâ etmeli ki kendi kazâsını uzaklaştırabilin.

Yirminci makâm "himmet" kavramının ele alındığı bölümdür. "Himmet, kalbin sadece Hakk'ı talep ederek ona bağlanması; niyetin ulvî şeylere yönlendirilmesi; hiçbir beklenti ve korku duymadan her şeyden yüz çevirip sadece Hakk'ı isteme anlamlarında kullanılır (Kâşânî, 2004:568-69)." *Fütûh-nâme*'de sâlik, bir kuşa benzetilerek bekâ otlaklarına uçması için gerekli olan kanatlardan birinin sıdık diğerinin ise himmet olduğu ve kanadı sağlam olmayan bir kuşun menziline ulaşamayacağı dile getirilerek himmetin ehemmiyeti vurgulanmıştır.

Yirmi birinci makâmda "sehâvet", yani cömertlik anlatılır. "Sûfilere göre cömertliğin ilk derecesi sehâdir, sonra cûd gelir, en son mertebesi ise îsârdır. Malının bir kısmını veren bir kısmını kendine bırakan sehâvet sahibidir. Malının çoğunu harcayan ve kendine bir parça bırakan cûd sahibidir. Zarar ve sıkıntılara katlanarak kifâyet derecede olan maişetine başkasını tercih eden îsâr sahibidir. (Kuşeyrî, 2014: 336)." *Fütûh-nâme*'de sehâvet, budakları fenâ(yokluk)ya uzanmış bir cennet ağacına benzetilir. Sehâvet ehli Hakk'a erişebilir, cennet ehliyle görüşebilir. Sehâ, Hakk'ın sıfatıdır.

Yirmi ikinci makâmın mevzûu "zühd"dür. Yasaklanmış olanlardan vicdânen ve zevken nefret edip yüz çevirmek (İz, 1990: 169), Allâh'tan başka her şeyi gönülden çıkarmak; değer vermemek; ne varlığa sevinmek ne de yokluğa üzülme; Allâh ile ganî, Allâh ile azîz olmak (Yılmaz H.K.,2010: 179) şeklinde tarif edilen zühd,*Fütûh-nâme*'de

Zühüd oldur ki terk ide sivâyı

Şuğul viren gönülden hem hevâyı

beytinde dile getirildiği gibi Allâh'ın gayrısını gönülden çıkarmak bağlamında kullanılmıştır. Zühd ehlinin tabiatında helal yiyeceğe şükür, haramı işlememeye sabır, rızık için kaygılanmama, belâlardan sakınmama, zenginliği ve fakirliği bir görme gibi hasletlerin bulunması gerekir.

Yirmi üçüncü makâmda "verâ" ele alınmıştır. İlk beyitte verâ, mübâh yani yapılması ne günâh ne sevâb olan işlerden bile kaçınmak olarak tanımlanır. Tasavvuf literatüründe de "Harâm olmasında şüphe olunan şeylerden ve hoş görülmeleyen işlerden sakınmaktır. (İz, 1990: 169)." ifâdesiyle tanımlanan verânın üç derecesinin olduğu rivâyet edilir; birincisi haramlardan kaçınmak, ikincisi sâlihlerin verâsı ki şüpheli olan şeylerden kaçınmak, üçüncüsü Allâh'tan çok korkan zâhidlerin verâsı ki bazı helâlleri dahi terk etmektir (Seyyid, 2008: 1209-1210). *Fütûh-nâme* müellifine göre kişi gece gündüz ibâdet etse, namaz kılıp oruç tutsa, riyâzette bulunsa da verâ ehli olmasa ona yapıp ettiklerinin bir yararı olmaz.

Yirmi dördüncü makâmın konusu "takvâ"dır. Takvâ, Allâh'a itâat ederek azabından sakınmak; önce şirkten, sonra kötü ve günâh olan fiillerden, daha sonra günâh olması ihtimâli olan amellerden sakınmak, en son olarak da fuzûlî ve lüzumsuz olan (mubah ve helâl) şeyleri de terk etmektir. (Kuşeyrî, 2014:200). *Fütûh-nâme*'de de takvâ bu minvâl üzere iki kısma ayrılır; birincisi ki aslî olan îmandır, ikinci kısım ise ferâğ, yani kaçınma ki bu da bir önceki makâmda izâh edilen verâdır.

Yirmi beşinci makâmda "ihlâs" konu edinilir. İhlâs,*Fütûh-nâme*'de altını gümüştene veya gümüştü kurşundan ayırma metaforuyla izâh edilir ki ihlâs, ale'l-umûm,bir şeyi "temiz ve katışıksız yapmak, seçmek, samimiyet, gönülden bağlılık demektir. İbâdet ve davranışları yalnız Allâh'a has kılarak yapmak, başka düşüncelerden temizlemektir...İhlâs, riyânın zıddı olup kalbi, temizliğini bozacak düşüncelerden uzak tutmaktır. (Yılmaz H.K., 2010: 169)" biçiminde tarif edilmektedir.

Yirmi altıncı makâmda "sıdk" mevzûu ele alınır. "Sûfilere göre sıdk, sözlerde, fiillerde ve hallerde gerçeğe uygunluk demektir. Bunun ise ilim ve amel yönlerinde nefsin tam kontrol edebilecek kimseler için gerçekleşebileceği bellidir (Kâşânî, 2004: 328)." *Fütûh-nâme*'de sıdk, çeşitli örnekler verilerek anlatılır: Ebu'l-feth adlı velî, sıdk nedir sorusuna elini demirci ocağına sokup demiri çıkarır ve sıdk işte budur der, sâlik de bunun gibi cismini aşk ateşine tandır yapmalıdır.

Yirmi yedinci makâmda "havf" söz konusu edilir. Havf'in lugavî mânâsı korkudur. "Kimi cehennemden ve oradaki azaptan, kimi Allâh'ın gazabından, kimi de Allâh'ın kendisinden korkar. Avâm ve halk cehenneme gireriz veya cennete giremeyiz diye korkarlar. Allâh'ın zâtından korkmak, âşıkın maşûkunu üzmesinden ve rahatsız etmesinden korkması gibi bir korkudur. Âriflerin korkusu böyledir. (Uludağ, 2001: 161)." *Fütûh-nâme*'de de Süfyân-ı Sevrî örnek verilerek âriflerin korkusu anlatılır. Rivâyete göre Süfyân-ı Sevrî hastalanmış ve bir hekim onu tedâvî için gelmiştir, ancak hekim, bunun tedâvî edemeyeceği bir hastalık olduğunu anlar ve bu Hak korkusundan böyle olmuştur, ilâcı da yine Hak korkusudur, der.

Yirmi sekizinci makâm "recâ" makâmıdır. Ümîd etmek mânâsına gelen recâ dâimâ havf ile birlikte düşünülür. Kulun Rabb'i karşısındaki pozisyonu havf ile recâ arasında olmaktır; yani kul Rabbinin gazabından korkacak ancak bağışlanmasından da ümîdini kesmeyecektir. "Recâ, ileride husûle gelecek olan, arzu edilen bir şeye karşı kalbin duyduğu ilgidir. Korku (havf) zamanın gelecek parçası ile ilgili olduğu gibi, recâ da müstakbelde vukûu umulan bir husûsla ilgilidir. Kalbin hayatı recâ ve recâ sâyesinde (âhirette nâil olacağı) nimetler iledir (Kuşeyrî, 2014: 222)." *Fütûh-nâme*'de recâ, havf ile birlikte önce makasa benzetilir; bu makasla kalbin mâsivâ ile olan bağı kesilecektir, ikisinden birisi olmasa o makas bezi kesmez; daha sonra da havfla birlikte kuşun iki kanadına benzetilir, uçmağa (cennete) uçmak dileyen kişi ancak havf ve recâ kanatlarıyla uçabilir.

Yirmi dokuzuncu makâmın mevzûu "fenâ"dır. Yok olma, hiçlik mânâlarını içeren fenâ, tasavvufî bağlamda dünyâdan kalbî râbitâyı koparma, kulun faâliyyet şuûrunu kaybetmesi, "abd" in yerine fâil olarak Allâh'ın geçmesi olarak telakkî edilir; kulun, fiilini görmemesi diye de ifâde edebilecek bu hâlde, kulun yerine Allâh kâim olur; Allâh görür, duyar ve tutar (Yılmaz H.K., 2010: 215). *Fütûh-nâme*'de fenâ, kişiyi bekâya götüren yol olarak tavsif edilirken çeşitli teşbihlere de konu edilir. Meselâ nefis fenâ bulmazsa bekâ kapısı açılmaz; vücûd (varlık) bir ev, fenâ onun penceresidir, nasıl ki penceresiz evde oturmak eziyet ise fenâsız vücûdda da durulmaz.

Otuzuncu makâm "bekâ"dır.Sonsuz olma, bitmeme, yok olmama, kalıcı olma mânâlarını taşıyan bekâyı, tasavvuf erbâbı fenânın zıddı ve bir sonraki aşaması olarak görür. "Bekâ kulun herhangi bir ayırım olmaksızın Allâh'ın her şeye egemen olduğunu görmesidir. Ardından fenânın geldiği bekâya itimât edilmez, bekâya yol açmayan fenâya itimât edilmez...Bekâda Hakk'ın müşâhedesi söz konusudur, fenâda ise halk (âlem) görülür. Buna göre bekâ, fenâdan daha yücedir. Bununla birlikte onlar birbirlerini gerektirirler ve aynı anda gerçekleşirler. İnsânı bir şeyden fânî kılan sebep kendisiyle bâkî olduğu şeydir. Bekâ yok olmayan ve değişmeyen bir bağıntıdır, hükmü de Hak ve halk için sâbit ve kalıcıdır. Bekâ ilâhî bir özellik, fenâ yok olucu bir bağıntı ve varlığa ait bir özelliktir. (Suad el-Hakim, 2005: 110)." *Fütûh-nâme*'de bekâ ülkesinin

sonsuzluğu vurgulanırken sâlikin fânî cismini fenâyâ verip Hakk'ın onu bekâ ile satın alıp bâkî olan cennete koymasından söz edilir.

Otuz birinci makâm "tecrîd"e ayrılmıştır. *Fütûh-nâme'*de nefsin gazab, şehvet, hased, kibr, buhl, riyâ gibi ahlâk-ı zemîmeden soyutlanması olarak ele alınan tecrîd, tasavvuf düşüncesinde ale'l-umûm bütün mâsivâdan soyutlanmak, dünyayı terk etmek olarak telâkkî edilir. "Tecrîd, kulun kalbini beşerî bulanıklıklardan arındırdığında ilâhî müşâhedelerle baş başa kalması; Hakk'ın cereyân eden her şeyden ayrılıp tek kalması ve kulun da kendisine gözüken her şeyden kesilmesidir (Suad el-Hakim, 2005: 610)."

Otuz ikinci makâmda "tefrîd" kavramı işlenir. Arapça "ferd" kökünden müştak olan bu kelime tek kalma, yalnızlaşma, bir olma mânâlarını muhtevîdir. Esmâ-i hüsnâdan "Ferd" ismiyle de ilişkilendirilen tefrîd, "Sâlikin tecrîdden sonra ulaştığı merhaledir. Sâlik kalbinde varlığı ve Hakk'ın dışındaki her şeyi uzaklaştırdığında Bir'i birlemiş olur. Tefrîd, ferdâniyyet hakikatleri ile kadîm Allâh'ın birlenmesinde kulun tek kalmasıdır (Suad el-Hakim, 2005: 610-11)." Bir önceki tecrîd makâmı tamamlandığında cem (bir olma) makâmı gelir ki bu aynı zamanda tefrîd yani Hak'la bir olma makâmıdır ve bu makâmda abd ile Hak arasında asla hicâb (perde) olmaz (Seyyid, 2008: 308). Tefrîd, *Fütûh-nâme'*de bir teşbih ile anlatılır: Nasıl ki bir meyve ağacını sarmaşık (ak bağ) sarsa o ağaç yemiş veremez, ancak o sarmaşıklar kesildiğinde meyve verir, onun gibi ten ağacı da hevâ sarmaşığınan kurtulursa cân meyvesini verebilir. Yani bütün bağlarından koparak Hak'la bir olabilir.

Otuz üçüncü makâmın mevzûu "marifet"tir. Arapça, bilmek (arefe) mastarından türetilen marifet, bir şey hakkında bilgi sahibi olmak, onu tanımak mânâlarını müştemeldir. "Ulemâ lisânında marifet, ilim mânâsına gelir. Onlara göre her ilim bir marifet, her marifet de bir ilimdir. Allâh hakkında âlim olan herkes ârifdir, her ârif de âlimdir. Kul, kendisine yabancılaştığı nisbette Rabbi hakkında marifet tahsil eder (Kuşeyrî, 2014: 398-99)." Aslında, daha önce zikredilen dört kapıdan biri de marifettir, yani tasavvufun dört ana rûknünden biridir. Yûnus Emre'nin söyleyişle

Şerî'at, tarîkat yoldur varana

Hakikat marifet andan içeru (Tatçı, 1997-II: 374)

*Fütûh-nâme'*de marifetin en faziletlisinin acz olduğu söylenirken meşhûr sûfilerden Ebü'l-Kâsım Semnûn b. Hamza (ö. 298/911 [?])'dan "Ma'ârif söyledi bir yirde Semnûn" denerek bir anekdot nakledilir: Semnûn bir gün Şam'daki bir câmîde konuşmaya başlar ve âşıkâ maşûk istemek gerektir, der. Buradan şu anlaşılmaktadır ki *Fütûh-nâme* müellifi marifetten, hikmetli söz söylemeyi anlamaktadır. Çünkü Semnûn, Hak'a giden yoldamahabbeti marifete takdîm etmiş ve mahabbetullah hususunda kendine has bir yol tuttuğu için de "Semnûn el-Muhib" (âşık Semnûn) ismiyle şöhret bulmuştur (Kartal, 2009: 498-499), dolayısıyla marifet makâmında değil mahabbet makâmında nümûne-i imtisâl olarak gösterilmelidir.

Otuz dördüncü makâmda "mahabbet" mevzû-ı bahs edilmiştir. Sevgi, mahabbetu'llâh yani Allâh sevgisi mânâsındaki bu söz âdetâ tasavvufun, hatta var oluşun özünü ifâde etmektedir. Tasavvufî düşünceye göre Hak, henüz hiçbir varlığı var etmeden önce kendi cemâline duyduğu mahabbetle kendi varlığının aynasında yani ahadiyyet makâmında tecellî etmiş - ki buna feyz-i akdes, tecellî-i zât, taayyün-i evvel, cevher-i evvel, akl-ı evvel, kalem-i a'lâ ve nûr-ı Muhammedî tabir olunur- bu tecellî olmasaydı âlem ve âlemdekiler vücûda gelmezdi; sâniyen ahadiyyetten vâhidiyyete tenezzül etmiş sayısız tezâhürle cemâlinin nurlarını sıfatlarının aynasında müşâhede etmiş, sâlisen sıfat ve isimlerinin tezâhürleri vücûda gelmiştir (Seyyid, 2008: 1005). Âlemin varlık sebebinin mahabbet (sevgi) olduğu anlayışı hadîs-i kudî olduğu kabul edilen "Ben bir gizli hazine idim bilinmeyi sevdim(istedim)."de tam ifadesini bulmuştur. *Fütûh-nâme'*de mahabbetin bu yönlerine değinilmeden konu, bir kalem metaforuyla anlatılmıştır. Kalem mahabbet yollarında yelen bir âşık gibi görülmüş, mahabbet ehli olan kişinin kalem gibi başını talan (tırâş) edip gözü yaşlı ve sessiz olması gerektiği vurgulanmıştır.

Otuz beşinci makâmda konu "vahdet"tir. "Allâh Taâlâ'nın vâhid oluşu "kendisini vafederken vaz' ve ref' sahih olmayan varlık" mânâsına gelir, denilmiştir. Yani O öyle bir tek'tir ki O'na bir şey eklenemez(vaz'), O'ndan bir şey eksiltilemez (ref').Halbuki bir insan vâhid insan dediğin zaman burada durum tam tersinedir. Çünkü elsiz ve ayaksız bir insan, denilir, insandan el ve ayak ref' edilir. (Kuşeyrî, 2014: 386)." Hakk'ın vahdeti ile insanın vahdeti bu bağlamda farklılaşmış olur. Yine tasavvuf erbâbına göre bütün kitapların esrârı Kur'ân'da, Kur'ân'ın hakikatleri Fâtiha sûresinde, Fâtiha'nın esrârı besmelenin "ba" sında, "ba"nın hakikati de altındaki noktadadır, çünkü nokta vahdetin sembolüdür; vahdet ve ehadiyyet vâhidiyyetin kaynağıdır ve vâhidiyyet mertebesi Hakk'ın bütün isim ve sıfatlarını kuşatmıştır. Kesret itibârî, vahdet ise hakikîdir (Seyyid, 2008: 127)."Birlik mânâsına gelen vahdet çokluk mânâsındaki kesretin zıddıdır;*Fütûh-nâme'*de kesret, vahdete delâlet olarak görülür:

Bu keşret virmesün saña melâlet

Hağ'uñ birliğine ider delâlet

Otuz altıncı makâm "kurbet" makâmıdır. Yakınlık, yakın olma mânâlarını taşıyan kurbet, tasavvufî bağlamda "kulla Hakk'ın arasında araçların bulunmaması veya az olması; kulun, Hak ile arasındaki ezeli

ahde vefâ etmesi, kâlû belâ'da verdiği sözde durması (Uludağ, 2001: 221)" mânâlarını müstemildir. Sâlikin seyr ü sülûku tamamen bu hedefe matuftur. Kişi nefesine muhâlefet ederek, cennet arzûsu ve cehennem korkusundan uzaklaşıp ibâdet ederse buna kurbet denir (Seyyid, 2008: 884). *Fütûh-nâme*'de kurbet meselesi Ferîdüddîn-i Attâr'ın seyr ü sülûkü alegorik bir şekilde anlatan *Mantıku't-Tayr*'ındaki Hüdühü sembolü üzerinden ele alınır. Nasıl Hüdüh, Simurga erişmek için zorlu bir yolculuğa çıktıysa sâlik de bu zahmetli tariki ihtiyâr etmelidir. Sâlik, bir de, avcı kuş olan şehbâza teşbîh edilir. Nasıl ki avcı kolunda tuttuğu şehbâzı avını yakalaması için uçurursa, aynen öyle Hak da kulunu, kurbeti avlaması için uzağa salmıştır, yani âlem-i ervâhtan dünyâya göndermiş, kul da bu dünyâda tekrâr sâhibinin kurbüne ulaşmak için kanat çırpacaktır.

Otuz yedinci makâmın konusu "üns"tür. "Ülfet etmek, cana yakın olmak, ahab canlı olmak, sıcak ilgi, candan sevgi; sevgilinin kemâlini zevkle seyretmek, İlâhî cemâli temâşâ etmekten haz almak; âşğın sevgilisiyle samîmî olması, resmîliğin ortadan kalkması. Celâlin cemâli, gönülde ulûhiyyet mertebesinin güzelliğini temâşâ etmekten hâsıl olan eser, etki (Uludağ, 2001: 368)" diye tanımlanan bu hâli *Fütûh-nâme* müellifi sâlike nasîhat ederek anlatır; sâlik halkla ünsiyet kurup da Hak ünsini terk etmemelidir, Cüneyd-i Bağdâdî(öl. 911)'ye göre ünsün son noktası Hakk'ın görülmesidir. "Üns makâmında bulunan bir sâlik ateşe atılsa veya kılıçla yüzüne vurulsa yaşadığı derin rûhî hazlar sebebiyle bunu hissetmez. Hz. İbrâhim'in ateşteki hâli gibi (Uludağ, 2001: 368). "*Fütûh-nâme*'de bu durum,

Eger bir kimse seyf ile çalardı
Şanayduñ kılıcı kurşun çalardı
Eşer itmeye idi cismine anuñ
İşitmezdi şadâsın dü cihânuñ

beyitleriyle dile getirilir.

Otuz sekizinci makâmda "hüzn ve'l-hatar" hâlleri mevzû-ı bahs edilir. "Arzu edilen bir şeyin elden kaçması veya arzu edilmeyen bir şeyin başa gelmesi yüzünden insanın tasalanması; elden kaçana üzülme, elde edilmesi imkânsız olandan ötürü tasalanma (Uludağ, 2001: 177)." cümleleriyle tanımlanan bu makâm *Fütûh-nâme*'de "Ulaşdır fikri hüzn-i dâ'im eyle" mısraından anlaşılacağı üzere arzulan bir durumdur. Hüznün ve başa bir belânın gelmesi anlamındaki hatar, normalde olumsuzlanan durumlardır; ancak tasavvuf yolunda Hak aşkıyla yanacak olan sâlik, hüznü olmalı ve belâlardan kaçınmamalı, çünkü Eşrefoğlu Rûmî'nin deyişiyle

Belâ yağmur gibi gökden yağarsa
Başını ona tutmakdur adı ışık (Güneş, 2006: 279)

Sâlikin hüznünün sebebi "kaçırdığı kemâller, onların sebepleri ve hazırlıklarıdır (Kâşânî, 2004:203-204)."

Otuz dokuzuncu makâmın konusu "müşâhede"dir. Görme, şahid olma mânâlarına gelen bu kavram tasavvufî bağlamda "araya setr ve inkıta hâli girmeden tecellî nûrlarının art arda sâlikin kalbine gelmesidir, peş peşe çakan bir şimşek farz edilmesi gibi (Kuşeyri, 2014: 169-170)." diye tanımlanmaktadır. Bir başka açıdan da "müşâhede, Hakk'ın kalpte hazır olmasıdır; müşâhede sahibi kendi zâtını ortadan kaldırmış, marifeti onu mahv haline geçirmiştir. (Yılmaz H.K., 2010: 223)." *Fütûh-nâme*'de, nasıl ki bulutlu havada ay görülmez, Hakk'ın güneşi gecenin karanlığını def ederse, bunun gibi sâlik de gönlünü gaflet bulutundan arındırırsa onda Hakk'ı (mahbûb) müşâhede eder, denerek bu kavram açıklanır.

Kırkıncı makâm meclis'tir. Müellif burada tasavvuf edebiyatının meşhur metaforunabaşvuru: Şarap ilâhî aşkı, meyhâne tekkeyi, pîr-i mugân mürşidi temsil eder. *Fütûh-nâme*'ye göre bu meclisin sâkisi Hak'tır, sâlikin eline kadeh veren Rab'dır. Bu mecliste içilen şarabın sarhoşluğu yoktur, yine bu meclisteki nimetler sayısızdır. Erenler meclisi seyir fillâh (Allah'ta seyir) tadır.

Sonuç

Bu çalışmada, üzerinde durulan eserin daha önceki çalışmalarda zikredildiği gibi Ahîlik teşkilatının esaslarını belirleyen bir fütüvvet-nâme değil, tasavvufî esasları ihtivâ eden bir sûfî fütüvvet-nâmesi olabileceği tespit edilmiştir. Eserde, bir tarîkate intisâb eden mürîdin bilmesi gereken tasavvufî kırk kavram ele alınmıştır. Metinden de anlaşılacağı üzere bu kavramlar sâlike uzun uzadıya ve derinlemesine anlatılmamış, bunun yerine somutlaştırıcı benzetmelerle ya da peygamberlerden, din ve tasavvuf ulularından kıssalarla, söz konusu edilen kavramın önemi üzerinde durulmuş ve öğüt verilmiştir. Bu yönüyle eser nazarî olmaktan ziyâde amelî bir hüviyet taşımaktadır. Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin çokça görüldüğü eserde nazım tekniği bakımından yer yer aruz ve kâfiye kusurları görülse de - bunlar konuşma dilinin edebî dile etkisini göstermesi bakımından önemlidir - akıcı bir anlatım temin edilmiştir.

Fütûh-Nâme'nin Metni

Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi kısmı 3799 numaraya kayıtlıdır. 25 varaktan oluşan eserin her sayfasında iki sütun hâlinde 13 satır bulunmaktadır. Zahriyyesinde "*Fütûh-Nâme*" ve Topkapı Sarayı Kütüphanesinden çıktığını gösteren "Odadan çıkan Türkî"

ibâreleri yer almaktadır. 1b ve 2a sayfalarının çevreleri ve sütun araları çift kuzulu tabir edilen cedvelle çevrelenmiştir. Diğer sayfaların cedvelleri surhla çekilmiş tek çizgi hâlinedir. Ser-levhası lâciverd ve altın yıldız ile tezhib edilmiş, ortasındaki besmelenin yarısı silinmiştir. Başlıklar da surh ile yazılmıştır. Okunaklı bir nesihle kaleme alınan eserde nohudî filigranlı kâğıt kullanılmıştır.

METİN

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm
mefā'ilün mefā'ilün fa'ülün
Ve men yaḥmid bihi'l-ḥamdi'l-ḥuriyye
Mine'l-insāni ve'n-nefsi'l-beriyye³
Kezālik kāle lā uḥṣī nebñā
Ve ya'ciz 'an maḳāletih ebñā⁴
Leḥü'l-ḥamdu leḥü'l-mecdu leḥü'l-'iz⁵
Bulunmaz ḥazretine küfv hergiz

Der-Beyān-ı Tevhīd

5 Gel ey ṭālib ṭalib ḥamd baḥrine sen
Muḳayyed olma keṣret nehrine sen
Ṭaleb kıl baḥr-i tevhīd incüsini
Mücerred kıl şadefden incüsini
Daḥi yāḳūt-ı cevher la'l-i rengin
Ayrı temyiz idüp kışrile sengin
Bu deryādan çıkar bir şeb-çerāḡı
Şebi rüşen kıla gün gibi aḡı
Ġanī eyle gel imdi her faḳīri
Ne kıtmīri ola ne ḥod naḳīri
Ki ya'nī maḥv ola varlığı anuñ
Ki şadrında cihān yarlığı anuñ
10 Bu şartile ola deryāda ḡavvāş
Bu baḥruñ baḥrīsi olmadı ḥarrāş
2a İllāhī kıl ü ḳālüm ḥāle döndür
Bu iksirüñ küsürin ḳāle döndür
Lisān-ı ḥālile ger dise bende
Anuñ tevhīdini düşmeye bende
Vire hem aña bir bāḳi vücudı
Tecellī eyleye zāt-ı şühüdü
Beḳā-yı zāta ḥaşr olup beḳāsı
Ġidā ol 'aşıḳa Ḥaḳḳ'uñ liḳāsı

Yā Mūsā ic'alnī ḡidā'ik⁶

Der-Na'tu'n-NebīŞalla'llāhu 'Aleyhi ve Sellem

15 fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Ān sipehsālār u ān sultān-ı ḳul
Bizi ol kıldı yüce Sübhān'a ḳul
Ān resülü'llāh-ı mā zāḡa'l-başar⁷
İki sā'atde dü kevineyni başar
Ān ki ez-būd u zemīn ü āsmān
Sünneti boynumda olsun rīsmān
Ān resül-i ḥāfiḳayn-i şeh-süvār
İttibā' iden olısar şāh-vār
Der-dü-'ālem āvaz-ı levlāk⁸-ı üst
Anuñ-içün oldı āsān rāh-ı düst
20 Ṭūṭi-i büstān-serāy-ı ma'rifet
Ġulḡulinden fehm olınan maḡfiret
Cür'a-nüş-ı şāf-ı erselnāk⁹-dem

³İnsanoğlu ve yaratılmışlardan kim onu sınırsız bir övgüyle övebilir?

⁴Peygamberimiz dedi ki, ben seni, senin övdüğün gibi övmem; Peygamber'in sözü bile bu konuda âciz kaldı.

⁵Övgü, ululuk ve izzet O'na aittir.

⁶Ey Musa beni, senin gıdalandığımla (tevhidle) gıdalandır.

⁷"(Muhammed'in) gözü şaşmadı (ve sınırı aşmadı)." Kur'an-ı Kerim, Necm, 53/17.

⁸"Levlâke levlâke le-mâ halaktü'l-eflâk" (Ey Muhammed) Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım. Hadis-i Kudsi olduğu söylene de lafzen böyle bir kudsi hadis olmadığı da ileri sürülmüştür (Yılmaz M., 2013: 456).

- İtmedi te'şir aña içdükde sem
 Kıble-i âzâdegân bürhân-ı 'ışk
 Muṭrıb-ı kerrübiyân mihmân-ı 'ışk
 2b Fânîyem ben fânî dil fânî kalem
 Her ne deñlü medḥ idem 'âciz kalem
Der-Na't-ı Ebü Bekr-i Şiddik Rađiya'llāhu 'anh
 mefā'ilün mefā'ilün fa'ülün
 Ebü Bekr'ün bikirdür her kelâmı
 Hılâfet taḥtı üzredür nizâmı
 25 Didi bu cism ola murğân yuvası
 Ya ḥod ola behâyimler ovası
 Kafes sındukda tayrân eyleye rûḥ
 Bu gökler kapusu hep ola meftûḥ
 İrişe bes maḳâm-ı 'ulvîye ol
 İde tefvîz ḥâlin Mevlî'ye ol
 Eger bulmaz-ısa ervâḥ bu ḥâli
 Cehennem olısar âḫir me'âli
 Nazar kııl cem'ine emrini anuñ
 Bula tâ vahdeti keşretde cânuñ
 30 Hılâfet bu imiş ma'nide ey dil
 Bula fi'linde her dem ḥaḳkı 'âdil
*Hâzihi'l-ecsâdi immâ kafeşu't-tuyûr ev iştablu'd-devâb*¹⁰
Der-Na't-ı Ömer-i Fârûḳ Rađiya'llāhu 'anh
 'Ömer 'ömrinde gâfil olmadı hiç
 Anuñzılında şeyṭân oldıdı piç
 Kaçardı iblis anuñ gölgesinden
 Nitekim düzd begler ülkesinden
 3a Vire maḥşerde Ḥaḳ aña selâmı
 Erişene hümâ sāye şala mı
 Gerekdi kim selâmıyla avına
 Teselli buluban çok çok sevine
 35 Giceler kapusına varurıdı
 Huzeyfe'ye şorup yalvarurıdı
 Dir-idi kim resül ekremi beyni
 Münâfıklar ile rûḥum nihâni
 Recâsiyla anuñ ḥavfını bil var
 Mücâhid ol bu yolda sen de her bâr
*Evvelü men yüslem 'aleyhi'r-rabbi fi'l-maḥşer*¹¹
'Oşmân-ı Zi'nnüreyn Rađiya'llāhu 'anh
 Sivüm 'Oşmân-ı ummân-ı ḥayâdur
 Anı kim sevmese 'ömri hebâdur
 Anuñ katli güninde bil Cehâme
 40 İrüp gayretten öğretdi imâma
 Bakup gördi ileyinde imâmuñ
 Tuş oldı gözine ol dem Cehâmuñ
 Kaşâbdan var-ıdı bir ḥüb 'aşâsı¹²
 'Aşâya 'aşı olanı aşası
 'Aşâyı aldı ol demde eline
 Hüner itmiş-idi ya'nî biline
 Tıutup dizlerine kesr itdi anı
 Hemân-dem ditredi cismiyle cânı
 Belürdi añıla zaḥmı bedende
 Çüridi cümle a'zâsı bedende
 3b **Der-Na't-ı Aliyyü'l-Murtażâ Kerrema'llāhu vechehu**
 45 'Alî 'âlî-merâtib ıssıyıdı
 Buğâta kızgın oddan ıssıyıdı
 Kes incitmedi kim olaydı mes'ül

⁹ "Ve mâ erselnâkeillâ rahmeten li'l-âlemîn" (Ey Muhammed) biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik. Kur'an-ı Kerim, Enbiyâ, 21/107.

¹⁰Bu cesedler ya kuşların kafesi ya da binitlerin ahırır.

¹¹"Maḥşerde Rab tarafından ilk selam verilen kişi (Hz.Ömer'dir)" Hadis-i Şerif (Canan, 1993: XVI/504).

¹²Metinde "'aşı"

Be-gāyet nermidi hilm ehline ol
Birin gebrün gazāda başmıdı
Kemānveş kāmētini yaşmıdı
Şalıvirdi anı kesmedi başın
Dürüp gül yüzini çatmadı kaşın
Nedür hikmet didiler ey harīdār
Var-iken fırsat anı kılmaduñ zār
50 Didi nefse muqābil oldı iğrāz
Anı öldürmeden eyledüm i' rāz
Yağupdı 'ışk odıyla bil tenürü
Derünü hem birünü 'ilm nürü

Der-Du 'a-yı Pāf[d]şā Hazretleri yessera'llāhu mā-yeşā¹³

İlāhī kim okırsa bu kitābı
Ya dīnlerse hitāb-ı müsteṭābı
Dinildi anı şaklasın Yaradan
Ġam-ı dünyī vü cismānī yaradan
Du 'ā kıldı velīler dindi āmīn
Ḥalelden şaklasun Ḥaḡ 'arz-ı nāmın
55 Nazīrine hemīşe nāzır olsun
Nifāḡ ehlin varakdan qazır olsun
4a Velīler didiler ismini vāfī
Zulümden 'ālemi kılduḡda şāfī
Du 'ālar kıluban kırklar yidiler
Eṭāla'llāhu a 'mārah¹⁴ didiler
Selīmānī Süleymānī 'adālet
Musahḡhar emrüne mülk [ü] vilāyetī
Ve İbrāhīm ellezī vefḡā¹⁵

Sebeb-i Te'rif-i Kitāb

Nihāyet bendeye pend eylediler
Ma 'ārif ḡānı ile toyladılar
60 İlet elbet didiler bu fütūḡı
Bize lāzım durur bunuñ vuzūḡı
Hediyyedür erenlerden maḡānī
Du 'ā olur olaruñ armaḡanı
Bu emre eyleyüben imtişāli
Ki tesvīd eyledüm işbu mişāli
Fütūḡ-nāme dinildi bu kitāba
Bunuñla irdi iren fetḡ-i bāba
Müşār ileyhe tefvīz oldı miftāḡ
Ki fetḡ ide kamu ebvābı Fettāḡ
65 Ḥaḡ'uñ tevḡīdi ḡışnuñ ola her dem
Mu 'inüñ Ḥaḡ ola Allāhu a 'lem

Der-Beyān-ı Muḡaddemāt-ı Erba'in

Gel ey dervīş-i dil-rīş-i zamāne
Mehālikler geḡüp iriş amāne
4b Beyān eyle tarīḡuñ 'uḡdesini
'Ayān eyle ḡurūfuñ noḡtasını
Ger olsa ben ḡulna yek 'ināyet
İcāzet virse irenler nihāyet
Bir elfāz-ile ideydüm beyānı
Dün ü gün geḡse atlası yayānı
70 Bu elfāzı ider bir kimse tebyīn
Bulunmaya yedi kılmaḡa ta'yīn
Gicenüñ gündüzüñ olur mı mümkün
Bir arada olabilmesi teskīn
Beyān idem bunı Türkī dilince
Dilenciler dilenmesi dilince

¹³Allah istediğini kolaylaştırırın.

¹⁴Allah ömürlerini uzun etsin.

¹⁵"Allāh'ın emirlerini yerine getiren İbrāhīm" Kur'ân-ı Kerīm, Necm, 53/37.

- Nefes aldı nefisinden nesīmūñ
 Ğamın çekmedi dünyānuñ ne sīmūñ
 Göñül levhinde naqş-idi ‘ademde
 Vücūda getirüp yazdı dedem de
- 75 Ma‘ārif naqđine dellāl olan ol
 Bilüp Hakk’ı zebāmı lāl olan ol
 Bu vīrāndan çü çıkdı bu defīne
 Buña lāyık gerekdür bir hazine
 Şadef ne yer ola dendi bu dürre
 Ki mazhar düşmüş ola külli bürre
 Baña gösterdi_irenler bu arayı
 Yetişdüm uşda arayı arayı
 ‘Aceb mi ister-ise kulu Mevlā
 Hidāyet kılmağa a‘tāfi evlā
- 80 5a Dünūñ üç bahşda biri geçse ey cān
 İner dünyā gögine yüce sultān
*Yenzilu rabbenā fī külli leyletin ilā semāi‘d-dünyā*¹⁶
 Nidā ider nidā-yı kibriyādan
 İşidür anı kırtulan riyādan
 Su‘āl ider mi pendüm Rabbisinden
 Umar mı hiç ‘atıyye tapısından
 Nüzülinden hidāyetdür murād bil
 Bununı ğayrı tefekkürden hāzer kıl
 N’ola isterse irenler ireni
 Ta‘accüb kılma gelürse yor anı
- 85 Bu ‘ālemde kodılar cümle tertīb
 Vü ger mantık ma‘āni ‘ilm-i terkīb
 Dağı ‘izz-ile cāhı bu cihānuñ
 Yedinde cüz’isi küllisi anuñ
 Kimin alup kimin viriyorurlar
 Nihāyet ‘ām gözi ğayrı görürler
 Gel ey tālīb güzer kıl ikilikden
 Ya hod şir ol hāzer kıl dilkülükden
 Çatal kazık yire geçmez didiler
 Diyenler bunu şekerler yidiler
- 90 Beyān idem maķāmātı ‘adedle
 Muķārin kılsa Hakk bini mededle
 Maķāmı kırk dimiş ba‘zı veliler
 Merātibde meṭālibde ‘aliler
- 5b **El-Maķāmu‘l-Evvel Fi‘t-Tevbe**
*Kāla‘llāhu te‘ālāve tūbū ila‘llāhi cemī‘ān eyyühe‘l-mü‘minūn*¹⁷
 Kelāmında buyurdı didi tūbū¹⁸
 İrişdi sem‘üñe āvāze-i hū
 Maķām-ı evvel oldu tevbe ey cān
 Sever tevbe idicileri cānān
 Su‘āl ider bir er ez-faşl u aşıl
 Nedür hikmet ki tevbe oldu hāşıl
- 95 Niçün oldu menāzilde ol evvel
 Su‘āl ile cevāb olsun mü‘evvel
 Cevāb-ı ‘aķlī budur eybirāzer
 Kırişup olsa maḥlūt kurşuna zer
 Eritmeyince bil pūtede anı
 Ki fark olmaz biri birinden anı
 Budur naklī ki fermān-ı ilāhī
 Menāhiden bizi şakla ilāhī
 Muķaddem oldu tevbe lafzı ey cān
 ‘İbādet tevbe ile oldu fermān

¹⁶ “Rabbimiz her gece dünyanın göğüne iner.” Hadis-i Şerif (Canan, 1989: VI/521).

¹⁷ “...Ey müminler, hep birlikte tövbe ediniz (ki kurtuluşa eresiniz!)” Kur‘ân-ı Kerim, Nür, 24/31.

¹⁸ “...(Ey müminler, hep birlikte) tövbe ediniz (ki kurtuluşa eresiniz!)” Kur‘ân-ı Kerim, Nür, 24/31.

- 100 Gerekdür tevbe istiğfâr her dem
Ki emrâz-ı nûfûsa ola merhem
Hîtabuñ lezzetin zevk eylegil var
İşidüp anı iğmâz itme zinhâr
Gönül Tevvâba mazhar düşmeyince
Bu isme kalb arusu üşmeyince
Çiçek devşürmese arı ovidan
‘Asel çıkmayısar kırı yuvadan
- 6a Getürmeye vücûda rûh balın
Götürmeye dilinden perr ü bâlin
- 105 Gel ey dil uçur imdi cân arısın
Şükûfe tek ara sen key arısın
Dimekdür saña kıl kalbünü şâfî
*Yetûbu’llâh*¹⁹ didi Haq cânâ kâfî
Güreşçiler güreşmezler kırıma
‘Alîl olan sefer kılmaz Kırım’a
Şahîh olmayana farz olmadı Hac
Bu kavle kimsene eylemedi lec
Cünüb olan kalur dirler tavâfdan
Şalâta kıyım olmadın şavâfdan
- 110 Sever Haq tâhir olan bendesini
Müberrâ ide gıllan(?)sinesini
Bil imdi tevbe evvel şart olındı
Çü şart olmasa meşrûf tard olındı
İlâhî ben kuluñı tâhir eyle
Derûnından ma‘ârif zâhir eyle

El-Mağâmu’s-Şânîel-İnâbetu hiye’n-niyâbe²⁰

*Kâla’llâhu te‘âlâve harra râki‘an ve enâbe*²¹

- İnâbetdür ikincisi mağâmuñ
Ekincisi biçincisi merâmuñ
Eküpdür hazret-i Dâvûd evvel
İnâbet tohumını bu yirde ekmel
- 115 Şuvarı ekinini göz yaşıla
Yeşerdi bitdi döndi reng yeşile
- 6b İderdi nâle şayha ol zamânda
Şakınırdı ekinin ol mekânda
Hased murğın uçurmadı oradan
Geçürmedi behâyim ol yöreden
Şakındı şakladı zer‘ ile kıştın
Ki zâyî‘ itmedi şubhile çâşdın
Otuz yıl hem-nişin olmışdı ey dil
İnâbet hem nedâmet aña key bil
- 120 Gerekdür beñzeye Dâvûd’a sâlik
İnâbet ‘âlemine ola mâlik
Gerekdür bunda isqât-ı izâfât
Dağı nefy olına külli muzâfât
Bu bostâna inâbet havli idi
Hidâyet iden aña Mevlî idi
Enâniyyet olur bunda inâbet
Hilâfet tahtı üzre iderniyâbet
Hilâfindan bu mefhümüñ İlâhî
Bizi şakla halellerden kemâhî

El-Mağâmu’s-Şâliş Et-Teslîm

*Kâle Resûlu’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem: Sellemûke ke-teslîmeti İsmâ‘îl*²² *felemmâ eslemâ ve tellehe li’l-cebîn*²³

¹⁹ “...Allâh, (bunların) tövbelerini kabul eder...” Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/17; Tevbe, 9/15, 27; Ahzab, 33/73.

²⁰ İnâbe niyâbedir.

²¹ “...eğilerek secdeye kapandı ve Allah’a yöneldi.” Kur’ân-ı Kerîm, Sad 38/24.

²² “İsmâil’i teslim ettikleri gibi seni de teslim ettiler.” Hadîs-i Şerîf (Kaynağı bulunamamıştır).

²³ “Nihâyet her ikisi de (Allâh’ın emrine boyun eğip İbrâhim de onu (boğazlamak için) yüz üstü yere yattı.” Kur’ân-ı Kerîm, Sâffât, 37/103.

- 125 Gel imdi beñze İsmā‘il’e ‘aşık
Simā‘ıyla semā‘ eyle yaraşık
Nazar idüp melekler gökden aña
Gören teslîmini kalurdu taña
- 7a Getürdiler anı kırbân yirine
Ki Hakk’a teslîm olmayan yirine
Dir-idi yalvarup ey Kâdir[ü] Hakk
Bu cism ü rûhı kıl fazluña mülhak
Laṭifüñ lutf[1] talṭif itdi cismin
Fedâ kıldı anuñçün ism [ü] resmin
- 130 Keşif olur me’âkilden²⁴ bedenler
Şalar yükin uzaq yola gidenler
Küsüfa şaldı rûhı ğam buludı
Ziyâsı şems-i ibhâdan(?) bol-ıdı
Bil imdi rûha yük oldı bu hestî
Hevâ murğına yüklenir mi destî
Bedîhidür lüzûmına delâyl
Behâyim götürür yüki rezâyil
Zihî kâbil zihî maqbül zihî kul
Ki İsmā‘il gibi teslîm ola ol
- 135 Sivümde Hakk’a teslîm olmışıdı
Bu ahvâli *Elest*²⁵de görmışıdı
İlâhî feyz tefvîz eyle rûha
Muqâbil ola her hâlde fütûha
Hidâyetden hediyye ola her bâr
Huzûrına anuñ cevher durer-bâr

El-Maḳâmu’r-Râbi’ El-‘İlmü

*ve lehü işâretün bi-kavlîhi el-‘ilmü şalâhu’l-mü’minu ve ḥalîlihi*²⁶

- Maḳâm-ı râbi’ oldı ‘ilm-i ma’lûm
Bilinmeyen biline ola mefhûm
- 7b ‘Alî’nüñ ‘ilmine olduñsa mazhar
Şühüd-ı vaḥdet oldı saña manzar
- 140 Sü’âl itdi ḥavâricler ‘Alî’den
‘Alîmüñ ‘ilmine mazhar veliden
‘İlim mi yeg ya emvâl-i ğanîme
Didi Mün‘im’dür irgüren na‘îme
‘İlim şaqlar seni dürlü belâdan
Degül altun gümüş ḥâlî velâdan
‘İlim şehrine miftâḥ oldı rûhı
Şayılmazdı anuñ fetḥ [ü] fütûhı
Çü meş‘al-dârı oldılar veliler
Gönülde yaqdılar rüşen deliller
- 145 Anuñ naql-i kelâmı vire tâbı
Bilüp tutmayana ide ‘itâbı
‘İlim degül kâğıdları kurutmaq
Medârisde çıkup cübbe sarartmaq
‘İlim oldur bilesin Hakk’ı taḥkîk
Bu sırda ğâmız olan şey’i tedkîk
Bil imdi ehli kindür bu maḳâmuñ
Gel imdi ‘ilm-ile eyle kıyâmuñ
İşit anı anı bilen dilinden
Haber sor ḥâliş idenler dilinden
- 150 Bize bildür bu ‘ilmi şol varaḳdan
Yuyulmaz yazusı şudan ‘araḳdan

El-Maḳâmu’l-Hâmis

*Ḳale Resûlu’llâh salla’llâhu ‘aleyhi ve sellem el-ḥilmü şerefü’l-mü’minu ve ‘azametuhu.*²⁷

²⁴ Metinde “me’âkilden”

²⁵ “Ben sizin (rabbiniz) deĝil miyim?” Kur’an-ı Kerim, A’raf, 7/172.

²⁶ Onun, “Müminin kurtuluşu ve dostu ilimdir.” sözünde olduĝu gibi bir işareti vardır.

- 8a Hilmdür hāmisi işbu maqāmuñ
Hilimde olsun olsa bil niyāmuñ
Sarāy-ı hullet içre hem-nişini
Halimüñ hilm olmışdı nişini
Hilimden biçmiş-idi Haq kabāyı
Anuñçün yırmayup geydi ‘abāyı
Şu deñlü var-ıdı anuñ metā‘ı
Gezüp yiryüzini seyr itse sā‘ı
- 155 Bulınmayadı mülkine mu‘ādil
Meşārıkda meğāribde muqābil
Nidā kıldı semā ehline Mevlā
Baña yirdeki halkum sizden evlā
Melekler oldı müştāk görmesine
İnüp gökden hużūra irmesine
İcāzet istedi Haq’dan birisi
Mu‘āvin oldılar aña kaması
Gelüp gördi Halil’i deve yağlar
Ne bilsün hastenüñ hālını sağlar
- 160 Temesşül eyleyüp insān yüzine
Kulaq tutardı İbrāhım sözine
Melek didi fakīrem saña geldüm
Senüñ luṭf u seḫānı aḡaldüm
Beni kılsañ ġanı Allāh’ı aḡsañ
Ol a‘lā ḫazreti dergāhı aḡsañ
Hemān dem kim işitdi düst adın
Telezzüz itdi ismu’llāh dadın
- 8b Didi yoluña olsun cümle varı
Hilim vaşfiyla aḡdı çünki yāri
- 165 Añılur nāmı kevneyn içre anuñ
Semāsında zemīninde zamānuñ
İlāhī dü-cihān olsun musaḫḫar
Şu sālīk kim ola bezl içre meḫḫar

El-Maqāmu’s-Sādis El-Edeb

*ve lehü işāretun bi-ḫavlihi edebü’n-nefs ḫayrun min edebi’d-ders*²⁸

- Maqām-ı sādis olan bil edebdür
Edeb tāc-ı İlāhī nūr-ı Rab’dur
Edeb de‘b oldı ‘uşşāka hemīşe
Bu eşbāḫ ola şāfi hemçü şīşe
Edeb nefsi arıtmaḫdur ḫubuşdan
Edeb gelmez bil anı ḫār u ḫasdan
- 170 Meger giderdi ‘īsā bir arada
ḫavāriler hevādāri murāda
Bakup gördi ḫavārīnün birisi
Seg-i murdāri tağılmış derisi
Tutup burnın birisi itdi taḫbīḫ
Hem idüp ḫubḫımı izḫār-ı teşrīḫ
Didi ‘īsā ne gökçek dişleri var
Anuñ sözinde ma‘nā işleri var
Tuş oldılar girü ḫūk sürisine
Zarar itmediler hiç birisine
- 175 Didi ‘īsā emīn oluñ elümden
Selāmetle varuñ gidüñ yolumdan
- 9a Su’āl itdi bular ol demde rūḫa
Kelāmından irişeler fütūḫa
Neden buldı ḫanāzirān emānet
ḫanāzirüñ işi her dem ḫuyānet
Gelüp nuṭka didi ey yār -ı yārān
Bu yolda böyle varmış yolu varan

²⁷ “Hilm, müminin şerefi ve büyüklüğüdür.” Hadis-i Şerif. (Kaynağı bulunamamıştır.)

²⁸Nefsini edeblendirmek, edep dersi almaktan daha hayırlıdır.

- 180 Bu yoluñ bil edebdür küt [u] zādı
 Dağı incinmeye biliş ü yādı
 Dilinden gele her dem Hāk kelāmı
 Ki fark ide nebāt içre külāmı (?)
 Edeb tacin gel imdi yire urma
 Koyup İsi yolın şolına varma
 Edeb tacin dağı zerrin külāhı
 Düşürme başumuzdan yā İlāhı
El-Maḳāmu's-Sābi' Et-Tevāzu'
*ve lehū işāretun bi-kavlihi men tevāz' a rafe'ahu'llāh ve men tekebbere veza'ahu'llāh*²⁹
 Tezād didi buña ehl-i ma'ānı
 Gelüp yine Bedi'ün armağānı
 Olur her bir inişüñ bir yokuşı
 İnişine göre yine çıkışı
 185 Rızāda ger özüñi vaz' idesin
 İşidesin feriştehler edāsın
 Tarīk-i Hāk'da ger özüñ koyasın
 Yücelde Hāk seni ol dem tıyasın
 9b Süleymān'uñ hübüti muhkem idi
 Anuñçün kim su'üdi aḥkem idi
 Tevāzu'da ber-ā-ber idi nemle
 'Abā geyüp şarınur idi şemle
 Tevāzu'da görürdi anı iller
 Anuñçün tahtını götürdi yiller
 190 Taķılmış her kişiye iki zencir
 Tufeyl olsun saña revḥāni incir
 Tevāzu' ideni göge çekerler
 Teselliler bulur andan cigerler
 Tekebbür olsa çekerler zemine
 İrişince zeminden ser-zemine
 'Anāşırdan refi' oldıysa rüḥüñ
 Hevā sahrāsını geçdi şubūḥuñ
 'Aṭā kıl rif'at-i rüḥāni bize
 Bu ḳalb-i ḳalibi 'ışkuñla bize
- El-Maḳāmu's-Şāmin Min Sırrı'l-İrādeti**
*men şāre mürīden ile's-şeyḥi'l-kāmil yeciddü murādehu*³⁰
- 195 Çü heştüm menzilet ey merd-i tālib
 İrādetde ola rüḥ-ile ḳālib
 Bu tüccāruñ metā'ına nazār ḳıl
 Bahāsın bil aña göre bazar ḳıl
 Ḥarāḳānī Ḥasen dirlerdi bir er
 İrādet ehlinüñ içinde server
 Otuz yıl geldi Hāk'dan aña ilhām
 Ol ilhāmdan bu idi olan ifhām
 10a Murāduñ ne benüm bendem dir-idi
 Nidā-yı Hākḳ'ile her dem dir-idi
 200 Dir idi kim olur mı hiç irāde
 Mürīd olan bu 'ālemde murāda
 Olur mı bendenüñ hergiz murādı
 Murādu'llāh ḥuzūrında irādı
 Ḥayırlu ādemī oldur hemişe
 İrādet ola her dem aña pişe
 İrādetle iriş āb-ı ḥayāta
 Ḥızır ki yolda düşmedi memāta
 İrādetden biçüp geydi libāsı
 İrādetdür veliyyu'llāh ḳabāsı
 205 İlāhı bizi kem ḳılma zübābdan
 Luğātda iştiḳāḳı zübbe ābdan

²⁹ "Allah tevazu göstereni yükseltir, tekebbür edeni küçültür." Hadis-i Şerif (Aclüni, 1351: II/242).

³⁰ Kāmil şeyhe mürit olan istediğini bulur.

El-Maḳāmu't-Tāsi' Et-Tevekkül

*ḳavlühü te 'ālā ve men yetevekkel 'ala'llāhi fe-hiüve ḥasbuh*³¹

- Tevekkül muḥkem işdür ğāfil olma
'Aliyyü'l-himmet olğıl sāfil olma
Ḥabību'llāh geçüp cümle ḥicābı
Ara yirden götürdükdē niḳābı
Maḳāmu *ḳābe ḳavseyne*³² iricek
Bidāyetden nihāyeti göricek
Bu idi Ḥaḳ kelāmi aña evvel
Tevekkülden baña yoḳ nesne efdal
210 Gerekdür sālike her dem tevekkül
Tevekkülden ola dāyim tevessül
10b Tevekkülden ola anuñ yarağı
İrişe 'arş-ı a'lāya turağı
Tevekkül Ḥaḳḳ'a itdükde revānı
Geçer ol demde bil hadsiz cihāmı
Budur sāliklerüñ zuḥrı hemişe
Muḳayyed olma iñen 'iş u nūşa
Tevekkülden alup ḳüt-ile zādı
215 Ferāmüş eyle bu fānī zevādı
Saña da ḥāşıl ola bu fevāyid
Yimek içmek ola ḥonın mevāyid
İlāhī bizi ḳıl ehl-i tevekkül
Bu olsun oḳınan dilde teressül

El-Maḳāmu'l- 'Āşir El-Mücāhede

*cāhide ma 'a'n-nefsi'lletī hiye 'aduvvuke beyne cenbeyk*³³

- Maḳām-ı 'āşir oldı bil mücāhid
Mücāhiddür Ḥaḳ'ı her dem müşāhid
Taleb ḳılsa ḳişi yolından anı
Nüzül olur aña firdevs cināmı
Behiştı var Ḥaḳ'ıñ anda ğadā bu
220 Gözüñ aç yum görinen saña ol Hū
Zehī şevḳ u zehī 'ışḳ u zehī zevḳ
Ki yāri görmege hiç olmaya 'avḳ
Zihī 'abd u zihī ādem zihī dem
Görinen anda sultān ola her dem
Zihī derd ü zihī dermān zehī kām
11a *Seḳāhiüm rabbühiüm*³⁴ cāmı ola cām
Zehī devlet zehī 'izzet zehī yār
Zehī meclis görinen anda dil-dār
Bu ğaflet dost yüzine oldı perde
Anuñçün küşiş eyle didi pīr de
225 Cihāndan hem ta'alluḳ ḳaṭ '[ı]ḳıl var
Maḳām-ı ünsde ḥalvet ola her bār
Budur sāliklerüñ her dem du'āsı
Ki sābıḳ ola küşiş müdde 'āsı

El-Maḳāmu'l-Ḥādī' Aşer El- 'İbādet

*ḳāla'llāhu te 'ālā v'a 'bud rabbeke ḥattā ye 'tīyeke'l-yakīn*³⁵

- Maḳāmuñ on biri irdi yaḳına
'İbādet ehli irdiler yaḳıne
Ki ya'nī biñi irgüre birine
'İbādet bilesi geldi yirine
Gönül levḥinden aḳyāruñ ğubārın
Yaḳın cārı sile süpüre varın

³¹“ Kim Allah'a tevekkül ederse, O, kendisine yeter.” Kur'an-ı Kerim, Talāk 65/3.

³²“(Onunla arasındaki mesāfe,) iki yay arası kadar,(yahut daha az kaldı)” Kur'an-ı Kerim, Necm, 53/9.

³³Bedeninde düşman olan nefisle cihad et.

³⁴“Rableri onlara (tertemiz bir içki) içirir.” Kur'an-ı Kerim, İnsan, 76/21.

³⁵“Sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et .” Kur'an-ı Kerim, Hicr, 15/99.

- 230 Gönül Haqq'a harem oldu bilürsin
 Haq'ı anda bulursañ sen bulursın
 Çıkara mäsiväu'lläh gönülden
 Mücerred ola bu dem āb u gilden
 Harām oldu buraya ğayrı görmek
 Bunuñ şahını ağyār gözi görmek
 Yakīn ehl[i] harem bevvāb[1] oldu
 Haqīkat mülkinüñ tevvāb[1] oldu
 Perestiş Haqq'a olsun mevt irince
 Gamı vesvāsı gönülden sürince
- 235 11b Yakīn ehli bu dem irer yakına
 Yakup nefsin hevālardan şaķına
 Kabāsına şererirmeye anuñ
 Huzūr-ı Haq'da ola cism [ü] cānuñ
 İlāhī kııl 'atā nūr-ı yakīni
 Muṭahhar olavuz şekden şaķını

El-Maķāmu'ş-Şānī 'Aşer Et-Terk

Ķāle'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām terkü'd-dünyā re'sü külli 'ibādetin hubbü'd-dünyā re'sü külli ḥaṭī'atin³⁶

- fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
 Terk-i cān it Türkī maḥbüb yolına
 Terk-i cān eylese cānān yolına
 Rük-n-i a'zam terk olupdur sālike
 Terkile irdi irenler Mālik'e
- 240 Ayağında terk olursa 'ayb ola
 Menzile irmesi anuñ ğayb ola
 Sālik ayağında terk olmaz zemen
 Kim bu sözi fehm idemez Ehrimen
 Ya'ni imsāk alıķor yoldan eri
 Yol eriyseñ ol bu sevdādan berī
 Ķulağı ider sağır imsāk aḥī
 Ķor elinden bāğı badrığı saḥī
 Hem nefesde olur ol bed rāyiḥa
 Hem nüzül itmez gönüle lāyiḥa
- 245 Ağrıdur insān gözin şāğ eylemez
 Ķara kıılur yüzleri ağ eylemez
- 12a Buḥl ü imsāk ādemi ma'lül ider
 Cüd [u] i'tā merdümi maḥbül ider
 Yā İlāhī fażluñ-ile kııl meded
 Bezl [ü] i'tāyile bulına Aḥad

El-Maķāmu'ş-Şāliş 'Aşer Eş-Şükr

Ķāla'llāhu te'ālā i'melü āle Dāvūd şükran ve ḳalālen min 'ibādi'ş-şekür³⁷
 mefā'ilün mefā'ilün fa'ülün

- Gel imdi tūtiye dem-sāz olığor
 Ķamerveş ḳumriye hem-sāz olığor
 Ta'āmuñ şekker ola şükr iderseñ
 Bu ṭayruñ nağmesinden sükr iderseñ
- 250 Biter şekker ḳamuşı boyna(?) benden
 Süheyl ılduzı toğarsa Yemen'den
 Şükür şekker çıkarur būriyādan
 Kimesne lezzet almadı riyyādan
 Şükür arzında bitdüñse ḳaşabvār
 Bedende ne 'urük u ne 'aşab var
 Ma'ādindür bu eşbāḥ ile ecsām
 Ulu'l-elbāb iderler bunı ifhām
 Eger bey' olsa şekker vezniyile
 Alanlar bile alurlar neyile

³⁶ "Dünyayı terk etmek bütün ibadetlerin başı, dünyayı sevmek bütün hataların başıdır." Hadis-i Şerif (Aclûnî, 1351: I/344-345).

³⁷ "Ey Dāvūd'un kavmi şükredin benim kullarımdan şükredenler pek azdır." Kur'ân-ı Kerim, Sebe, 34/13.

- 255 Gel imdi şükür eyle her nefesde
Şeker ola bu ecsām u kafes de
Ki Dāvūd gibi şükr eyle Vedūd'a
Ki yanmaya bu cismüñ nāra dūda
Bu kalbi münkalib kıl mā-sivādan
Ayrı nefsi heves ile hevādan
12b Yağan gökden şükür ola şarābı
Toğarsa ger hidāyet āfitābı
İlāhī ben kuluñı şākir eyle
Müzekkir bendeñ-ile zākir eyle

El-Maḳāmu'r-Rābi' 'Aşer Es-Sükūt

Ve lehū işāreti bi-ḳavlihi men sekete selime ve men selime necā³⁸
fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 260 Matla'-ı ḳalbden toğar şems-i Hüdā
Sākit olup sırr-ile ḳılsa nidā
Sālike beş nesne hem-rāh olsa ger
Şamt u cū' u 'uzlet ü zıkr-i seher
Uyanuḳ olsa yanuḳ ola ciğer
Ġaflete uyanları şeytān sever
'Uzlet ile let urursa nefse hem
Çekmeye keşret elinden rūḥ elem
Cū' ile çoğ eyleye Ḥaḳḳ'a niyāz
Şamt-ıla 'ömrin geçüre ḳış u yaz
265 Zıkr ide Ḥaḳḳ'ı dili fermān-iken
Geye 'irfān cāmesin 'uryān-iken
Ululuḳ üstādısuñ ey yol eri
Uyanıḳ ol dünleri eyle diri
Bu uşūli fehm iden irdi Ḥaḳ'a
Bu degül kim ğayra meyl idüp baḳa
Şāmit olup māt ide şeytānı ol
Rāzı ide kendüden Rahmān'ı ol

- 13a Yā İlāhī rüşen it bu 'ilmi sen
Aşlı fer'i bilüp olavuz esen

El-Maḳāmu'l-Hāmis 'Aşer Eş-Şabru'l-Cemil

Ḳala'llāhū te'ālā inna'llāhe ma'a's-şābirin³⁹
mefā'ilün mefā'ilün fa'ülün

- 270 Yine feyz yağmuru irdi 'amādan
Beden yirine şems irdi semādan
Tezeyyün buldı eşcār [u] şüküfe
Mülemma' oldı her cā keffe küfe
Şabır bādı esüp açdı varaḳlar
Varaḳlar üstine mive varaḳlar
Bu eşcārın vücūdın şanma ḥālī
Ma'ārif şemsidür hem şabr ḥālī
Beden yirine ekseñ şabr toḥmın
Biter engür u alma daḥı⁴⁰ naḥlin
275 Ḳoruḳ ḥelvā olur şabr-ile ey cān
Te'enniyle irişür Ḥaḳḳ'a insān
Başar şabr ile nefsin sālīk olan
Bu āfāk-ı cihāna mālīk olan
Eger nuşret dilerseñ pādişādan
Şabır kıl ire 'avni mā yeşā⁴¹ dan
Şapar şabr ile gitmeyen yolundan
Düşürür bāzu-bendini ḳolından
Yaratdı altı günde kāyinātı
Yoğ iken vār ḳıldı şeş cihātı
280 Dimekdür saña şabr ile ḳıl im'ān

³⁸ "Kim susarsa kurtulur." Ḥadīs-i Şerīf (Gölpınarlı, 1984: VI/691).

³⁹ "...Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir." Kur'ân-ı Kerīm, Bakara 2/153; Enfal, 8/46.

⁴⁰ Metinde "daḥı"

⁴¹ "...(Öyle ama Allāh) dilediğın yapar." Kur'ân-ı Kerīm, Âl-i İmrān, 3/40,47.

- 13b Hâk'ũn emrinde kıılma 'ac-z-i iz'ân
 Degülse şilgözüñ bağııl yeşile
 Şabır otı gibi gözüñ yaş eyle
 İllâhî 'ışķum esrârını sebz id
 Yiyelüm h'ân-ı 'ışķuñdan mevâyid
El-Maķâmu's-Sâdis 'Aşer Ez-Zikr
Ķala'llâhu te'âlâ vele zikru'llâhi'l-ekber⁴² ez-zikrü ma'a zâkirun⁴³
 Gel imdi zikir eyle şol ârâyı
 Bul anı bunda arayı arayı
 Ara yirden hicâbı ref'eyle
 Güneşden hem seĥâbı def'eyle
 285 Ezelden var-ıdı çün âşinâlık
 Niçün olmaya bunda rüşenâlık
 Uçur sen ol yuvadan bu ovaya
 Ol ilde rağbet itmezler yuvaya
Nefahtu fıñi min rûhı⁴⁴ izâfı
 Burâķ-ı berķvâr Hâķķ'a muzâfı
 Anuñla gelmiş-ıdı bu diyâra
 Yine varmak anuñla ol diyâra
 'Aceb n'itdüñ sen ol berķ-i Burâķ'ı
 İdeydüñ seyr Şâm-ile 'Irâķ'ı
 290 Saña mi'râc olan a'lâya oldur
 Dağı minhâc olan Mevlâ'ya oldur
 Çü güm kııldıñ bu 'âlemde anı sen
 Hâķ'ı zikr it bulasın anı aĥsen
 Hâķ'ı zikr itmek âletdür 'urûca
 Eri irgürmege a'lâ burûca
 14a Teraķķı vir İllâhî intihâya
 Varup yitişmege ol müntehâya

El-Maķâmu's-Sâbi 'Aşer Muĥâlefetü'n-Nefs

Ķavluhu te'âlâ ve nehe'n-nefse 'ani'l-hevâ fe'inne'l-cennete hiye'l-me'vâ⁴⁵

- Bu taşviri muşavver kııl zihinde
 Göñül maķbüz dağı nefsuñ rehinde
 295 Cinâyet eyleyüp olduña 'âşî
Rehente'n-nefse feched fi'l-ĥalâşı⁴⁶
 Sa'ir oldı yiri nefse uyanuñ
 Hevâ-yı nefis oldı çün uyanuñ
 Yedüp ilter seni nâr-ı caĥıme
 Nazar itdürmez envâ'-ı na'ime
 Olursañ mübtelâ derd-i vaĥıme
 Bisâtuñ ola nâr üstinde ĥayme
 Ta'âmı ol olur ehl-i hevânuñ
 Bu nefse tâbi' olanı sivânuñ
 300 Hamım olur şarâbı içecek şu
 Bulunmaz hergiz ol dem içre uyĥu
 Velilerden birisi niçe yıllar
 Düşüp bî-hüş olıbdı ay u yıllar
 İfâķat bulıcaķ didi birisi
 Ĥaber vir bize ey 'ışķuñ dirisi
 Sebeb n'oldı bu şaĥvemahve bildür
 Didi nefse ĥilâf it rûhı güldür
 14b Beni bî-hüş iden ehl-i caĥımüñ
 Uyanık olması ehl-i vaĥımüñ

⁴² "Allah'ı anmak elbette en büyük ibadettir" Kur'ân-ı Kerim, Ankebut 29/45.

⁴³ Zikir zâkirle berâberdir.

⁴⁴ "Ona ruhumdan üfürdüğüm zaman." Kur'ân-ı Kerim, Sad, 38/72

⁴⁵ "Kim (de Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve) nefisini arzularından alıkoysa, şüphesiz, cennet onun sığınağıdır." Kur'ân-ı Kerim, Nâziât 79/40-41

⁴⁶ "Eğer nefisini kontrol altına almak istiyorsan onun kurtuluşu için çalış." Hasenü'l-Basrı'ye çok günah işlediğini, tevbe ederse bu günahlarının affolunup affolunmayacağını soran bir gence Hasenü'l-Basrı'nin verdiği cevaptan bir cümle. <http://ar.islamway.net/article/22327/> erişim tarihi 14.12.2015.

- 305 Uyanık olmak olsun her dem işün
Naşâyıhdan da hâli eyleme güşün⁴⁷
İlâhî bizi ğafletten uyandır
Ma'ârif ehli rengine boyandır
El-Mağâmu's-Şâmin 'Aşer El-Muvâfaqat
Li-ğavlihi'aleyhi's-selâm tevâfîkû ve-lâ tuhâlifû ve-lâ tulkü⁴⁸ beynekumu'l-adâvete ve'l-bağzâe⁴⁹
Berü gel ey şeh-i ferhunde-tâli'
Burûc-ı sa'dda ey gencü'l-me'âlî'
Muvâfîk olsun esse rûzgâruñ
Şebâtı yok bu fânî rûzgâruñ
Muğâlif yiller esmesün gemüñe
Demi dem dem dem urmasun demüñe
- 310 Mükedder kılmason 'işuñı âdem
Muvâfîk ol muğâlif olma her dem
Muvâfîk olmayan olur münâfîk
Boğar boğazını âl-ile fîk fîk
Fağ eyleme fîkıhı kend'özüñe
Bir olur yüz nazar kılsañ yüzüñe
Fağîhüñ keşret-i nuğkı delâlet
İder tevîkine hulkı melâlet
Meger vardı iki kimsene minvâl
Muvâfîkdı biri birine her hâl
- 315 15a Tururlardı şefîr-i baħr üzre
Biri düşdi deñize naħrı üzre
Biri daħı anuñla düşdi bile
Bu sırrı bilse yine ehli bile
Tevâfuğdan bulundu çünki tevħîd
Bu ma'nâda bilindi ya'ni tecrîd
İlâhî bize tevîkuñ refîk it
Terahħum ehli eyle kim şefîk it
El-Mağâmu't-Tâsi 'Aşer Er-Rızâ
Ķâla'llâhu te'âlâ le-ğad razîya'llâhu 'ani'l-mü'minîn⁵⁰ el âye
Rızâ ehlinden Allâh oldu râzî
Rızâ-yıla geçürse kış u yazı
- 320 Dilerseñ bulasın rızvân-ı ekber
Rızâ-yı Hağ'da di Allâhu Ekber
Su'âl ider bir er Hağğ'uñ rızâsı
Ridâ olur mı boynında rızâsı
Cevâbında didiler aña ey cân
Diler misin görine saña Sübhân
Didi isterven ammâ gör[e]mezven
Dilegüm çok birine iremezven
Didiler kim dimâguñ kıl neğâye
Saña düşen ola kenz ü viğâye
- 325 Fidâ kıl Hağ rızâsında rızâñı
Göresin mündefi' kendü kaçâñı
Gel imdi hâli görme bu dükânı
Ger añladuñ-ısa gülden dikenî
- 15b Müzeyyen ola nesrîn-ile lâle
Boyaya yir yüzün zerd-ile ala
Rızâ bāğında seyr it olma bāğî
Rızâ ehli eli tutmaya yağı
Yüce tuta rızâ-yı Hağ anuñla
'İbâdu'llâh olur ekmele bunuñla
- 330 İrerse ağ başıdan (?) ve a'lâ fecrin⁵¹
İlâhî lâ-tu'azzibni bi-hicrin⁵²

⁴⁷ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁴⁸ "Anlaşın ve birbirinize muhâlefet etmeyin." Hadîs-i Şerîf (Kaynağı bulunamamıştır).

⁴⁹ "(Şeytân, içki ve kumarla ancak) aranızda düşmanlık ve kin sokmak (sizi Allâh'ı anmaktan ve namazdan alı koymak ister...)" Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/91.

⁵⁰ "Şüphesiz Allah (ağaç altında sana biat ederlerken) inananlardan hoşnut olmuştur." Kur'ân-ı Kerîm, Fetih, 48/18.

⁵¹ Şafak vakti ne güzel.

El-Maḳāmu'l-İşrūn El-Himmet

El-mer'ü yaḫrū bi-himmetihi ke-mā yaḫrū't-ḫayru bi-cenāḫeyh⁵³

fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
Murğ-ı bākī merğzārına sefer
Kıl ki tā kılmayasun ḫavf u ḫaḫar
Kalmayasun fāni otlaklarda sen
İrişesün aşluña şağ u esen
Şıdğ u himmet perr ü bāli yanmadın
Kānaduñ eḫrāfi bala banmadın
Himmet oldı bil cenāḫ-ı dil-nüvāz

335

İde pervāz bu fenādan şāhbāz
Sālim olmasa cenāḫı bāzinüñ
Nice irer ucına bunca yazınuñ
Bu fenā şāḫrāsını kaḫ' itmege
'Ālem-i aşla irüben yitmege
Evliyānuñ himmetinden kıl ḫaleb
Ba'de taḫşili'l-cenāḫ ide veheb
Menzile irmege bu oldı sened
Bu cenāḫı bulmayandur bī-meded
mefā'ilün mefā'ilün fa'ülün

16a

Bu ḫayra ḫāri olmasın ḫamel ḫiç
Yitişsün menziline ir eger giç

340

Kanatlınsa ḫarınca uçmağ ister
Nemilvār miskin insān uçmağ ister
İlāhī nuḫkumuz nuḫk-ı Mesih it
Cenāḫ[ı] 'uḫdesin açup faşih it

El-Maḳāmu'l-Ḫādī ve'l-İşrūnEs-Seḫāvet

es-saḫī ḫabībun velev kāne fāsikān el-baḫīlū 'aduvvu'llāh velev kāne zāhiden⁵⁴

Seḫāvet bir şecerdür cennet içre
Yapış fer'ine kılma miḫnet içre
Budakları yayılmışdur fenāya
Anı aḫz iden irişmez 'anāya
Bu fer'in aşlı cennetdür muḫarrer
Türābı müşg-i ezferdür mu'aḫḫar
Seḫāvet ehli'dür ḫaḫk'a irişen
Behişt ehli-y-ile her dem görişen
Seḫāvet vaşf-ı ḫaḫ'dur ey birāder
Zelil itmez seḫā ehlin der-ā-der
Şaḫidür bu şecerden mīve yiyen
Libās-ı sündüs ü dībāc giyen
Şemim iden 'ariri güllerini
Seḫāhum⁵⁵ kāsesinden müllerini
Yiyen içen şaḫidür 'ışk şarābın
Ki cennet meclisinde vuşlat ābın

350

16bSaḫidür büy-ı vuşlatdan ḫayan bñ
Saḫidür çağıran şevk-ile yā hñ
Saḫidür cān-ıla başı iden terk
Meyādīn-i 'ibādetde ḫuran berk
Seḫāvet kıl sefāhet kılma rüzī
Dilümde hem-dem eyle sāz u sözi
İlāhī'a ḫinā cismen ḫalīmā

Ve nefsen sālimen ḫalben muḫīmā⁵⁶

El-Maḳāmu' ş-Şānī ve'l-İşrūne Ez-Zühd

Men tezēhhede bi-ğayri 'ilmün cenne fī āḫiri 'ömrihi⁵⁷

Didiler penc nesne oldı ḫılķı
Tezēhhüd ehlinüñ nefsinde ḫılķı

⁵² Allāh'ım beni hicrānla sınama.

⁵³ İnsan, kuşun iki kanadıyla uçtuğu gibi, azimle uçar.

⁵⁴ "Cömert insan, fasik olsa da Allāh'ın sevgilisidir; cimri insan, zahid olsa da Allāh'ın düşmanıdır." Hadis-i Şerif (Aclūnī, 1351: I/281).

⁵⁵ "(...Rab'leri onlara tertemiz bir içki) içirmiştir." Kur'an-ı Kerim, İnsān, 76/21.

⁵⁶ Allāh'ım bize vakur bir vücut, sağlam bir nefis ve mümin bir kalp ver.

⁵⁷ Bilinçsiz sofu olan, hayatının sonunda deli olur.

- 355 Şükür kıla helâl bulsa ta‘âmı
 Harâmı görse şabr ola maqâmı
 Kayırmaya giderse rızık elinden
 Kısınmayabelâya cüz’ ü külden
 Ğinâ vü fakr ola katında yeksân
 Budur zühhd-ile mevşûf olan insân
 Mu‘arref oldı çün kim zühhd lafzı
 Münekker nesnelere ola hıfzı
 Zühüd oldur ki terk ide sivâyı
 Şuğul viren gönülden hem hevâyı
- 360 Dağı fâriğ kılanı siniHak’dan
 Anı terk it nakil bu mâ-sebağdan
*Kasemnâ*⁵⁸ da saña kısmet olana
 Ger olsañ râzi zâhid sen miyâna
- 17a Bu nefsanî murâdı kesr eyle
 Nizâm-ı cismi bul da neşr eyle
 İlâhî eyle ihsân bize zühdi
 Cezâ günü ‘atâ kıl müzd-i ‘ahdi
El-Mağâmu’s-Şâliğ ve’l-İşrun El-Vera’
*Ķâle Resûlu’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem kün veri ‘an tekun efdalu’n-nâs*⁵⁹
 Vera’ rev’ eylemeklikdür mubâğdan
 Görünince güneş nûrı şabâğdan
- 365 Şu deñlü kılsa kimse bil namâzı
 Şerîf evkâtta çok itse niyâzı
 Bükülse bili şol yay gibi anuñ
 Şararup beñizi ay gibi anuñ
 Dağı şol deñlü eylese şıyâmı
 Dün ü gün Hakk-içün kılsa kıyâmı
 Riyâzetle ger itse cismi talîf
 Dağı eşkâlini eylese tahfîf
 Velîkin olmasa ehl-i vera’ ol
 Kıyâmetde olur ehl-i feza’ ol
- 370 Nefî’ virmeye a‘mâl-i cevâriğ
 Vera’dan olmasa memlû cevânîğ
 Ğalâş ider seni Ğavf u Ğağardan
 Riyâdan süm‘adan külli zarardan
 Vera’dan añla eşyâyı kemâhî
 Vera’ ehlinden it bizi İlâhî
- 17b **El-Mağâmu’r-Râbi’ ve’l-İşrüne Et-Tağvâ**
*Li-ğavlihîet-tağvâ rağîbu’llâh ‘ale’l-ğulüb*⁶⁰
 Binâ itdüm yine tağvâ evini
 Giren bu eve çıkısar sevini
 İki kısm oldı tağvâ biri aşlı
 Bu aşlı bilen insân buldı vaşlı
- 375 Aşıl imândurur şaklar zeleden
 Kıyâmetde ‘uğâb-ile Ğalelden
 Ferâğ Ğod bil vera’dur ide tağzîr
 Kebâyir hem şağâyir olsa tağğîr
 Muvakğat olsa insânunñ ‘iğâbı
 Ferâğ def’ eyleye olsa ‘iğâbı
 Bulınmaya gönülden mâ-sivâsı
 Severse kimse Mevlâ’yı sevesi
 Mağabbet bahri içre ola sâkin
 Semekvâr ola temkîni velîkin
- 380 Olan şahrâyı bunda dirlik itmez
 Deñiz ka’rına girüp erlik itmez
 Bu tağvâ ehli hem-derd olığör
 Diken olma bu yolda verd olığör
 İlâhî ehl-i tağvâ eyle bizi

⁵⁸ (Dünyâ hayâtında onların geçimliklerini aralarında biz) taksim ettik.” Kur’ân-ı Kerîm, Zuhruf 43/32.

⁵⁹ “Dindar ol insanların en iyisi olursun.” Hadîs-i Şerîf (Canan, 1993: XVII/590).

⁶⁰ Takva Allâh’ın kalplere olan gözlemcisidir.

Mükemmel eyl' anuñla cümlemüzi

El-Mağāmu'l-Ĥāmis ve'l-İşrūne El-İhlāş

Li-ḳavlihī 'aleyhi's-selām Men aḥlaşa li'llāhi erba'ine şabāḥan zaharat yenābī' el-ḥikmete min ḳalbihi 'alā lisānihi şadaḳa resūlu'llāh⁶¹

- 18a Gümüş altun-ıla ger olsa maḥlūt
Ayırup ḥāliš idüp ide mażbūt
Ḳarışdı rūḥ-ıla nefsiñ me'āli
Nice zāhir ola Ḥaḳḳ' uñ menāli
- 385 Gerek kīmyā bilür bir kimse elbet
Zarardan nef' [i] fark ide nik ü bed
Ki ya'nī bir kişi ola mü'eyyed
Muḳīm ola ṭarīkinde mü'ebbed
Elinde ola irşād mülk[i] anuñ
Ola nāyib-menābı Kibriyā' nuñ
Odur ḥāliš ḳılan bu ḳalb-i ḳalbi
Ra'eytü Rabbi⁶² diyen ol bi-ḳalbi
Saña bir er gerek arıda nefsi
Ḥabīşinden temīz ide nefisi
- 390 Ayıra ḳurşunından gümüşini
Ola altun [u] cevher hem-nişini
Ḳıla insān olan varlığını pāk
Yitişe ḥāk-i pāke ola çün pāk

İlāhī bizi ḳıl iḥlāşa maḥşuş

'İbādetde daḥı bünyān-ı merşuş

El-Mağāmu's-Sādis ve'l-İşrūne Eş-Sıdḳ

Li-ḳavlihī eş-şıdḳu şey'ün mā vuḍi 'a 'alā şey'in illā ḳaṭ'ihī⁶³

- Ebu'l-fetḥe su'āl itdi erenler
Mesāfe ḳaṭ' idüp Ḥaḳḳ'a irenler
- 18b Nedür şıdḳ ey veliler hem-nişini
Yiyen şıdḳ baḥçesinüñ yimişini
- 395 Demirci kīrine şoḳdı elini
Maḳāl-i şıdḳa uzatdı dilini
Demüri çıkarup tutdı yedinde
Budur şıdḳ işde bilüñ didi bunda
Bu cismi nār-ı 'ışḳa eyle tennür
Ziyā vire cesed mişḳatı çün nūr
Dilerseñ yaḳmaya nār-ı İlāhī
Vücüduñ nūr ḳıla zıll-ı İlāhī
Delüce toḥmını yire ekerler
Biter buḡday olur anı biçerler
- 400 Şıdḳ birle bu azdādı bir eyle
Şafā birle beden mülkin pür eyle
Yalanı gerçege döndür gel imdi
Bu fānide çok ağla az gül imdi
Yılan olur yalan ledḡin tıyasın
Şıdḳ tiryākini ol dem yiyesin
İlāhī şıdḳ [u] iḥlāş eyle rüzī
Liḳā ehlinden eyle cümlemüzi
- El-Mağāmu's-Sābi ve'l-İşrūne El-Ḥavf**
- Li-ḳavlihī men ḥafa'llāhu ḥāfahu küllü şey'in⁶⁴*
- Veliler şāhı ol Süfyān-ı Şevrī
Velāyet ağacınıñ şāḥ-ı şevri
- 405 Marīz olmuş mübārek cismi bir dem
Velāyet 'ilmine ol iken a'lem
- 19a Getürdiler 'ilāc için ṭabībi

⁶¹ Kim kırk sabah Allāh'a sadık olarak uyandıysa kalbinden bilgelik kaynağı fışkırr.

⁶² "Rabbimi gördüm." Hadis-i Şerif Şerif (Aclūnī, 1351: I/436).

⁶³ Doğruluk, her şeye kesinlik kazandırır.

⁶⁴ "Allah'tan korkandan her şey korkar." Hadis-i Şerif (Aclūnī, 1351: II/2479).

Şahih olup vücudı bula tibi
Nazar kıldı tabib ahvâl-i pîre
Yetişdürem şanurdu anı birre
Sürüpdü gül yağı kılup şifâyı
Mübârek cismine virüp devâyı
Görür kim havf-ı Hâk'dan yara olmuş
Dili şad-vasle olup pâre olmuş

410 Didi Hâk haşyetinden hastalığı
Elest bezmindeyimiş rüstalığı
Buña tîmâr girü Hâk havfı olur
Vişâlûñ Ka'besinûñ tavfı olur
Hâk'ûñ havfıyle del bağruñı her dem
Şızup çıka Hâk'ûñ nağmâsıdem dem
Eger havfdan olursa cevî hâlî
Cihân gibi ola yüzinde hâlî
Bize havfı recâyı eyle yoldaş
İlâhî 'ışkuñ-ıla eyle hâldeş

El-Mağâmu's-Şâmin ve'l-'İşrûn Er-Recâ

Li-kavlihî sürûru'l-fu'âd bi-hüsni'l-me'âd⁶⁵

415 Recâyı havfı teşbih eylediler
Saña bu faşlı tenbîh eylediler
Recâ havf-ile beñzer şınduya bil
Bir olsa birisi kesmez bezi bil
Bu miqrâz-ile kaç' eyle sivâsın
Dağı 'arız olan kalbûñ hevâsın
19b *Recâyî minke yâ Hâdî⁶⁶* diyenler
Olardur 'adne girüp hân yiyenler
Eger uçmak dilerseñ uçmağa sen
Niğâbı dost yüzünden açmağa sen
420 Gerekdür iki kanat saña ey yâr
Olasın 'âlem-i lâhûta tayyâr
Kanatlaruñ saña havf u recâdur
Neticesi bu tayrânûñ necâdur
Uzatmağıl kunû-ile kanâdı
Senûñ ola likâ yevmü't-tenâdî
Recâ iden likâ-yı Hâk'ı ey cân
Ferâgat eylemez 'ömrinde bir ân
Neden geldi saña bildüm dimekler
Talebden fâriğ olup lût yimekler
425 İlâhî fâriğ eyleme talebden
Şu sevgü hakkı-çün geldi Çalab'dan

El-Mağâmu't-Tâsi' ve'l-'İşrûne El-Fenâ

*Allâhümme ente dâ'imun tebkâ ve mâ sivâke yefnâ efneyte 'umrake fî 'imâreti'l-bağni fe'inne'l-fenâ
fi'llâhi ve fî rızâ'ihî⁶⁷*

Fenâ bulmasa nefis ey cân-ı mâder
Beğâ bâbı degül meftûh birâder
Ne küvvesi açıla ne bacası
Bulunmaya kilidi hem sepâsı
20a Vücüd evine bil revzen fenâdur
Fenâsuz evde oturmak 'anâdur
Beğâ budur seni fânî bilesin
Çekesin yolda mağbûbuñ belâsın
430 Fenâ irgürür insânı beğâyâ
Gözi olan bağar her dem likâyâ
Meger var-ıdı bir ehl-i riyâzet
Bahâdırdı tecevvu'da be-ğâyet

⁶⁵ Yüreğın saadeti son güzelliğı (hüsni-hâtime) ile olur.

⁶⁶ Benim umudum sendendir yâ Hâdî (olan Allâh)

⁶⁷ Allâh'ım daim olan sensin geriye kalan her şey fanidir. Ömrünü karnını büyütmele geçirdin Allâh için ve Allâh rızası için uğraşmak nerede!

435 Kazıpdı bir arada kabrini ol
Hayalinde degüldi sağ-ıla şol
Kefenin geymiş-idi dirneginde
Teni tã'atde dil Haq birliginde
Otuz yıl şöyle geçürdi zamânı
Sen eyle bunda hoş Haqq'a gümânı
Biri ehl-i fenânuñ didi aña
Fenâ fi'llâh 'ilmin sende aña
Haq'uñ 'irfânı nûrıdur riyâzet
Tecevvu'la 'ibâdet ola 'âdet
İlâhî bizi eyle ehl-i 'irfân
Libâs-ı ma'rifetden itme 'uryân

El-Mağâmu's-Şelâşüne El-Beķā

Ve lehū işāretün bi-kavlihi mā 'indekum yenfedu ve mā 'inda'llāhi bāk⁶⁸

Beķā mülküñ fenâsuzdur beķası
Ne göz ola anı görüp baķası
Bu 'âlemden gidicek rûh-ı eşbâh
Mütünü okıyup hıfz itse eşrâh
440 20b Fenâ-y-ıla beķayı añlasa ol

Nedür Haqq'uñ kelâmın diñlese ol
Bu fânî cismi bey'itse fenâya
Mübeddel kılmasa nefsi 'anâya
Vire kendüyi ala dost rızâsın
Fenâya vire bu varlık kazâsın
Beķā ile şirâ ide anı Haq
Behiştde ol liķāya ola mülhaq
Girüp Dâru's-selâma ola bākî
Bu meclisde Hızır İlyâs sākî

445 Gelür bir nâme Haq'dan bu edâsı
Kitâb içre bu ola Haq nidâsı
Fenâsuz pâdişehden bu hediyye
Fenâsuz şâha olsun bu 'atıyye
Selâmında aña bākî didi Haq
Beķā 'aynıyla bākî dirliğe baķ
İlâhî cismümüzi gülşen eyle
Beķā-yı zâtın-ile rüşen eyle

El-Mağâmu'l-Hādî ve's-Şelâşün Et-Tecrîd

Li-kavlihi et-tecrîd terku'd-dünyâ ve'l-âhîre⁶⁹

Bulut olsa felekde irmeyesin
Güneş yüzini hergiz görmeyesin
450 Hiçâb oldu dimekdür saña faşlı
Senüñle Haq arasındaki fazlı
Mücerred ola nefsi dileginden
Nevâle yiye dostı bileginden(?)
21a Çıkarırsa eger arzû kabâsın
Revân itmeyeler vuşlat libâsın
Sebeldür tãlibüñ gözinde şehvet
Bu ahlâķ-ı zemîme oldu naħvet
Ki beyni olmayan idrâk ider mi
Liķā-y-içün varup Şâm'a gider mi
455 Yidi başlı bir ejderhâ durur nefis
Mücerred ol bulardan başların kes
Ėazab şehvet hased kibr ü buħul hem
Riyâ hırşıyla maħlûṫ oldu nâ-fehm
Riyâzetle kesüp şehvet başını
Ėilâf it nefse ol Ėalvet-nişini
Bulara zıddile kııl sen 'ilacı
Baħil olma saħî ol toyrur acı

⁶⁸ "Sizin yanınızdaki tükenir, Allâh katında olan ise kalıcıdır." Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 16/96.

⁶⁹ Tecdîd, dünya ve âhîreti terk etmektir.

- Mücerred kıl bizi āb-ile gilden
 Mu‘aṭṭar kıl İllāhī bŷy-ı gülden
El-Maḳāmu‘g-Şānī ve‘g-Şelāşüne Et-Tefrīd
Li- ḳavlihī ḳun ferīden vahīden meksūra‘l-ḳalb min ḥayfi‘llāhi te‘ālā⁷⁰
- 460 Gerekdŷr sālīke hem daḥı tefrīd
 İḳāmet ide anda tā ki tevḥīd
 Yiye iḳe geze ādemler-ile
 Giricek ḥālī yire demler-ile
 Libāsı beñzer-ise n‘ola ‘āma
 Teferrŷdle iriřŷr bu merāma
- 21b Yimiř aġaḳlarını boġsa aḳ bāġ
 Şemer viremiyeydi birisi řaġ
 Kesŷp bāġı aġacın eyleye ferd
 Şafā-y- ile yimiř yiye mŷferred
- 465 Hevā bāġı ḳuřatdı ten aġacın
 Zebŷn itdi abanŷ-ile ‘ācın (?)
 Necāsı zāhir ola cān yimiři
 Cesed bāġı bu yolda ŷlse ḳiři
 Ta‘alluḳdan gel eyle rŷḥı tefrīd
 Ki rŷḥu‘l-ḳuds-ile eyleye tevḥīd
 Bu ḥāḳŷñ cevherin ilete pāke
 Kıyāmetde cesed dŷřmeye bāke
 İllāhī mażhar eyle ism-i Ferd‘e
 Bizi kim dŷřmeyevŷr rŷz-ı derde
El-Maḳāmu‘g-Şālīg ve‘g-Şelāşüne El-Ma‘rifet
Li- ḳavlihī eḑḑalukum ‘inda‘llāhi ma‘rifeten⁷¹
- 470 Gel ey ‘arrāf-ı rabbānī binā it
 Yuyup ḳalb evini Ḥaḳḳ‘a řenā it
 Ma‘ārif Ḥaḳḳ ola yā ḥod ḥaḳīḳa
 Dinildi ḳısm-ı evvelde daḳīḳa
 İkinici ḳısmā ḳılma ḳıl ŷ ḳālī
 Kesildi bunda her řaḥşuñ maḳālī
 ‘Acizdŷr ma‘rifet ḳısmında eḑḑal
 Bilenler bŷyle dimiş bizden evvel
 Ma‘ārif sŷyledi bir yirde Semnŷn
 İřāret añlayan ez-elfŷ ve‘n-nŷn
- 475 22a Dımařḳ‘da cāmi‘ iḳre ḥāzır idi
 Veliler cān yŷzine nāzır idi
 Gelicek nuṭḳa bu_oldı āña mañṭŷḳ
 Gerekdŷr ‘āřıḳa isteye ma‘şŷḳ
 Bile anı bu ‘ālemde yaḳīni
 Bıḳaḳdan fark idŷben bile ḳımı
 Ḳanādīl-i mu‘allaḳ itdi ta‘rik
 Riyāsuz bŷriyā eyledi taḥrik
 Cemāddur bu sen ādemsŷn ḳarındař
 Sen a‘lemsŷn Ḥaḳ‘ı bilmekde ez ṭař
- 480 İllāhī bize ḳıl ‘iřḳuñı rŷzī
 Ḳılalum ‘iřḳuñ-ile sāz u sŷzi
El-Maḳāmu‘r-Rābī‘ ve‘g-Şelāşüne El-Maḥabbet
Li-ḳavlihī men eḥabbe liḳā‘allāh eḥabba‘llāhu liḳā‘ehu⁷²
 Siyāh reng iḥtiyār itdi mŷrekkeb
 Maḥabbet ṭonıyıla_oldı mŷhezzeb
 Libās-ı āl-i ‘Abbās‘ı bŷrŷndi
 Beyāz iḳinde pāk gibi ġorindi
 Ḳalem debredī sırr-ı ḥulḳum ile
 Maḥabbet yollarında yile yile
 Başımı ayak idinŷp yŷrŷdi

⁷⁰ Tek ve yalnız ol, Allāh korkusundan kalbin titresin.

⁷¹ En iyiniz, Allāh katında en ḳok bilgi sahibi olanınızdır.

⁷² “Kim Allāh ile ġorŷşmeyi severse, Allah onunla ġorŷşmeyi sever.” Hadīs-i şerif (Aclŷnī, 1351: II/222).

- 485 *Feefneytu liecli'l-hub*⁷³dir idi
 Kalem işriyle nakş oldu varaklar
 Maḥabbet-nāmeler ders ü sebaqlar
 Vedūdu'llāh dividireng-i dūda
 Boyadı tā ki maẓhar ola cūda
 22b Maḥal oldu nuḳūş-ı vāridāta
 Kalem divid mürekkebzāyidāta
 Maḥabbet gizlü idi bu arada
 Mürīdi irgüren bunlar murāda
 Maḥabbet ehli olan kişi ey cān
 Kalem gibi başını ide talan
 490 Sükūti çok ola dīvid gibi hem
 Kalemvār gözi yaşlu ola her dem
 Kalem şunsa elin irür liḳāya
 Kalemvār bizi irgürme liḳāya
 Maḥabbetden bize vir bir liḳāyı
 İlāhī çāk idelüm bu yaḳayı

El-Maḳāmu'l-Hāmis ve's-Şelāşüne El-Vaḥdet

*Li-ḳavlihī el-vaḥdet ḥayrun min celāsi's-sū'i*⁷⁴

- Ne vaḥdetdür bilür misün bu vaḥdet
 Ki māni' olmadı hiç buña keşret
 Senüñ maḥbūbuñuñ yoḳdur nazīri
 Şebīhi vü müşīri vü vezīri
 495 Gerekdür sen de_olasın ferd-i vāḥid
 Tarīkatde ḥaḳun ey merd-i zāhid
 Kim aşlā olmaya bir saña hem-tā
 Zamānuñda seyir-fi'llāhda hem-tā
 Yazıldıḳda 'adem levḥinde eşkāl
 Yeşil kızıl kimi aḥmer kimi al
 Şuverler beñzemez biri birine
 Ve illā kim müşābih birbirine
 23a Anuñçün kim 'Alīm [ü]Ḥayy u Ḳādir
 Birinden birini mümtāz yaradır
 500 Gelür biñ biñ gider biñ biñ ḳalır bir
 Hemān birdür hemān birdür hemān bir
 Bu keşret virmesün saña melālet
 Ḥaḳ'uñ birliğine ider delālet
 Olan aḥvel bu aḥvāli ne bilsün
 İki gören biri birden ne bilsün
 İki gözden tele'lü eyleyen nūr
 Seni bir görmeden eylesün dūr
 İlāhī vaḥdet ile ḳıl muḳārin
 Bize göster maḥabbetdü diyārin

El-Maḳāmu's-Sādis ve's-Şelāşüne El-Ḳurbet

*Li-ḳavlihī ḳurbetun sā'atün ḥayrun mine'd-dünyā ve mā-fihā*⁷⁵

- 505 İrer sīmurḡa uḫsa ḫayr-ı Hüdhüd
 Hevā sākin deñizler olsa ger süd
 Hevāda var deñiz oddan yaḳıcı
 ḫayr ola anı girüp çekici
 ḫumanlar var yolında ebr gibi
 Canāvarlar ḫaḡında bebr gibi
 Yolında var deriñ şular deñizden
 Görenleriñ gider rengi beñizden
 Sen ol Hüdhüd gibi yolında anuñ
 Revānı irişe sīmurḡa cānuñ
 510 23b 'İnāyet yılleri esse muvāfiḳ

⁷³ Aşk için yok oldum.

⁷⁴ "Yalnızlık, kötü arkadaşla oturmaktan daha hayırlıdır." Hadis-i Şerif (Aclûnî, 1351: II/334).

⁷⁵ Allah'a bir saat yakın olmak, dünyadan ve bütün dünya varlıklarından daha hayırlıdır.

- Bu cismüñ keştisin sürse muṭābık
 Güzer itdüre sini bu aradan
 Nüfüz eyle bu ağ-ile karadan
 Yetiş ol bākī mülke yoḡ zevālī
 Budur zāhır olan ḡurbuñ me'ālī
 Sen ol şehbāzduñ destinde yāruñ
 Olupduñ hūşe-çini ol diyāruñ
 Seni şaldı maḡām-ı bu'da cānān
 Şikār it sen de imdi ḡurbı ey cān
 515 Müyesser kıl bize ḡurbı İllāhī
 Vişāle ire hecrümüz kemāhī
El-Maḡāmu's-Şābi' ve's-Şelāşüne El-Üns
*Li-ḡavlihī men enise bi'llāhī istevḡaşe min ḡayri'llāh*⁷⁶
 Saña nās didiler ḡannās olma
 Ḥaḡ'uñ ünsin zıkir kıl nās olma
 Göñül virme unıdup üns-i ḡalkā
 Ḥaḡ ünsin terk idüp nesnās olma
 Ḥaḡ ünsinden olup maḡv-ı ifāḡat
 Melek bi'l-fi'il ol vesvās olma
 Cüneyd kim cünd-i Ḥaḡḡ'uñ mihteridür
 Seriri naḡl ider dīn bihteridür
 520 Nedür ünsün nihāyet müntehāsı
 Şuhūd-ı ḡazret ola intihāsı
 Eger bir kimse seyf ile çalaydı
 Şanayduñ kılıcı ḡurşun ḡalaydı
 24a Eşer itmeye_idi cismine anuñ
 İşitmezdi şadāsın dü cihānuñ
 Budur Ḥaḡ üns[i] insāna hediyye
 Bunı maḡv eyler aḡlāḡ-ı rediyye
 Ḥaḡ ünsi ger var-ise sende vāfi
 N'idersün üns-i ḡalkı lūf [u] lāfi
- 525 Mezāhirde görürsün ehl-i ünsi
 Göñülde yār var aḡyār mensi
 Ḥalāş eyle bizi aḡyār elinden
 İllāhī kıl 'atā dildār elinden
El-Maḡāmu's-Şāmin ve's-Şelāşüne El-Ḥüzın ve'l-Ḥaḡar
*Li-ḡavlihī el-muḡlişüne 'alā ḡaḡari 'azāmin*⁷⁷
 Ḥuḡūr ider mi ḡaḡır 'ālemine
 Ḥaḡar irmesi irenler demine
 Ulaşdur fikri ḡüzın-i dā'im eyle
 Nefis nefsi hemişe şāyim eyle
 Eger fikriñ ḡaḡikī ola yek dem
 Ola biñ yıl 'ibādetden bil ekrem
 530 Daḡı ḡüzın [ü] bükādan ḡāfil olma
 Ḥaḡar ilinde seyr it kāhil olma
 Nedür sicn ehlinüñ cānum sürürü
 Daḡı def' olmadan nefsiñ şürürü
 Sicinde ḡabs olan kimseye ḡāye
 Budur ser-māye meşḡül ola vāye
 24b Velilerden birine didi iblis
 Giricek ḡabre ḡaşd eyledi telbis
 Didi şeyḡān ḡalāş olduñ elümden
 Alup imānuñı çıḡduñ ilümden
 535 Velı eydür henüz ey şüm-ı [meş'üm]
 Kılan fitne-yile āfāḡı [meşḡün]⁷⁸
 Dilüñden bulmadum şimdi ferāḡı
 Ḥabir olmış-iken cismüm ḡuraḡı

⁷⁶ Allāh'a yakınlıkla hoş olanın ondan uzak içi hoş olmaz.

⁷⁷ "Vefālı kimseler büyük tehlike üzerindeler." Hadis-i Şerif (Aclūni, 1351: II/312).

⁷⁸ Metinde "Velı eydür henüz ey şüm-ı **meşḡün** / Kılan fitne-yile āfāḡı **meşḡün**"olan mısraların son kelimelerinin manāya uymadıḡı ve zuḡl eseri karıştırıldıḡı anlaşıldıḡı için bu şekliyle tespit edilmiştir.

- Ahād olsa lahidde destg̃irũn
 Kıyāmetde ‘adin uçmağı yirũn
 ‘Ademden bizi ‘adne ilt İlāhum
 Beyāz nūr eyle gel vech-i siyāhum
El-Maḳāmu’t-Tāsi’ ve’s-Şelāşüne El-Müşāhede
Her ki-rā müşāhede est gāflet nāsi⁷⁹ velehũ işaret̃i bi-ḳavlih̃i liḳā’u’l-ḫalīl şifā’u’l-‘alīl⁸⁰
 Görinmez ay eger ğaym olsa maḫla’
 Zalām-ı leyli şems-i Haḳ’dur edfa’
- 540 Haḳīḳat gögi çin olsa bulutdan
 Tuman ref’ olsa eṭrāf-ı beleden
 Toĝar Haḳ güneşi ez-burc-ı esrār
 Zalām-ı ḳalbe işrāk eyler envār
- Müdām olur nehārı ol maḳāmuñ
 Bulınmaz leyli isterseñ merāmuñ
 Müşāhed olur ol ‘ālemde maḫbüb
 Budur ‘āşıḳlara mergüb [u] maḫlüb
- 25a Olur mısın ‘aceb āĝāh ey dil
 Maḳāmuñ ola bir nūrānī menzil
- 545 Sür imdi ğafleti dil ‘āleminden
 Şühūd olan budur Haḳ ‘āleminden
 Eger olmasa rüşen maḫla’-ı rüh
 Görinmez vech-i şems-i mülk-i Subbüh
 Göñül gözũn senũn olsa ğubārī
 Baḳup āyinede görmeye yāri
 Mücerred ol var imdi āb u gilden
 Ğubārın māsivānuñ sil [bu] dilden
 Baḳup āyinede ruḫsār-ı yāri
 Göresin olmaya maḫcüb bārī
- 550 İlāhī āyinemüz rüşen eyle
 Şühūduñdan ḳabā vü cevşen eyle
El-Maḳāmu’l-Erba’ in El-Meclis
ve lehũ işaret̃i li-ḳavlih̃i ‘aleyḳüm bi-mücāleseti’l-‘ulemā’ ve istimā’il-ḫükemā⁸¹
 Bu bir meclis durur Haḳ anda sākī
 Ḳadeḫ viren eline Rabb-i bākī
 Şarābı ez-raḫīḳ-i selsebīli
 Saḳālar çağrışup ider sebīli
 Müdāmınuñ ebed yokdur ḫumārı
 Bu meclisde ni’am çok yok şümārı
 Şu ‘ā’ı irişür fevḳa’l-‘alāya
 Bu meclisde yanan şem’ũñ nihāye
- 555 25b Haḳ’ı bilenler-ile ol muşāhib
 Saḳın nā-ehle olmağıl murāḳıb
 Tamām bilmek dilerseñ bu maḳāmı
 Nihāyet olsun ervāhuñ merāmı
 Vefāya da’vet eyle ḫikmet ile
 Faḳīri sev faḫir ḳıl raḫmet-ile
 Nihāyet oldu ğirü bil bidāyet
 Tufeyl olsun saña her dem hidāyet
 Erenler meclisinũñ sözi sāzı
 Seyir fi’llāhda oldu ḳış u yazı
- 560 Bize meclis bu olsun yā İlāhī
 Ḥuzūr-ı ehl-i Haḳ olsa kemāhī

KAYNAKÇA

el-Aclūnī, İsmāil bin Muhammed (1351). *Keşfü’l-Hafā Müzülü’l-İlbās Amme İştēhara Mine’l-Ehādīsī ala Elsineti’n-Nâs*, Dımeşk: Mektebetü’l-Kudsī.

⁷⁹ Her kimde müşāhede vardır, gāflet yoktur.

⁸⁰ Dostla görüşmek, hastanın şifasıdır.

⁸¹ Âlim insanların meclisinde bulunun ve bilge insanların kelâmını dinleyin.

- ALTUNER, Nuran (1999). *Manzum Bir Fütûh-nâme*, II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 1999 Kırşehir) Ankara, s. 23-37.
- Canan, İbrahim (1989). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. VI, Ankara: Akçağ Yayınları.
- CANAN, İbrahim (1993). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, C. XVI-XVII, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇİÇEKLER, Mustafa (2004). *Mesnevi* (Fars Edebiyatı), TDV İslâm Ansiklopedisi, C.XXIX, s.320-322, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ERAYDIN, Selçuk (2008). *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2011). *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Akademik Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1984). *Mesnevi Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- GÜNEŞ, Mustafa (2006). *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Hayatı-Eserleri ve Dîvânı*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı.
- Hacı Bektâş-ı Veli (2007). *Makâlât*, Hzl. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HÜCVİRİ, Ali b. Osman Cüllâbî (2014). *Hakikat Bilgisi Keşfu'l-Mahcûb*, Hzl. Süleyman Uludağ, İstanbul:Dergâh Yayınları.
- İZ, Mâhir (1990). *Tasavvuf*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- KAPLAN, Doğan (2007). *Erkânâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KARTAL, Abdullah (2009). *Semnûn b. Hamza*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.XXXVI, s.498-499, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KARTAL, Ahmet (2013). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi, Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.
- KÂŞÂNÎ, Abdurrezzak (2004). *Tasavvuf Sözlüğü (Letâifu'l-a'lâm Fi İşarâtı Ehli'l-İlhâm)* Çev. Dr. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KÖKSAL, Mustafa Âsım (2010). *Peygamberler Tarihi-II C.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları /46, Ankara.
- KUŞEYRÎ, Abdülkerim (2014). *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risalesi*, Hzl. Süleyman Uludağ, İstanbul:Dergâh Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1996). *Fütüvvetnâme*, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.XXX, s.264-265, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ÖGEL, Semra (2005). *Osmanlı Câmii ve Birlik Kavramı*, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler (kaynaklar-doktrin-ayın ve erkan-tarikatlar-edebiyat-mimari-ikonografi-modernizm), Hzl. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 369-375.
- ÖZGÜL, M. Kayahan (2003). *Kandille İskandil*, Ankara: Hece Yayınları.
- Seyyid Mustafa Rasim Efendi (2008). *Tasavvuf Sözlüğü (İstîlâhât-ı İnsân-ı Kâmil)*, Hzl.İhsan Kara, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Suad El-Hakim (2005). *İbnü'l-Arabî Sözlüğü*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- SÜLEMÎ, Ebu Abdî'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn (1977). *Tasavvufta Fütüvvet(Kitâbu'l-Fütüvve)*, Çev. Doç.Dr. Süleyman Ateş, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- SÜLEMÎ, Ebu Abdî'r-Rahman Muhammed İbn el-Hüseyn (1981). *Tasavvufun Ana İlkeleri: Sülemî'nin Risâleleri*, Çev. Doç.Dr. Süleyman ATEŞ, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- TATCI, Mustafa (1997-I). *Yunus Emre Dîvânı I*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TATCI, Mustafa (1997-II). *Yunus Emre Dîvânı II*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- TORUN, Ali (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul:Dergâh Yayınları.
- YENİTERZİ, Emine (2007). *Anadolu Türk Edebiyatında Ahlakî Mesnevîler*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi II, C.5, S.10, s.433-468.
- YILMAZ, H. Kâmil (2010). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- YILMAZ, Mehmet (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler*, İstanbul: Kesit Yayınları.